

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2017
ISSN 0015-248X

KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion

Jutta Ahlbeck
Ansvarig chefredaktör
Freja Rudels
Redaktionssekreterare

Redaktionsråd

Martina Björklund
Mats Börjesson
Pekka Kettunen
Nina Kivinen
Else-Britt Kjellqvist
Bengt Kristensson Ugglå
Tage Kurtén
Kristina Malmio
Sverker Sörlin
Ulrika Wolf-Knuts

Utgivare

Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Pia Maria Ahlbäck
Jutta Ahlbeck
Margrét Halldórsdóttir
Carina Gräsbeck
Jonas Lagerström
Hanna Lindberg
Ann-Charlotte Palmgren
Julia Tidigs

Formgivning

Oy Graaf Ab

Tryckning

Oy Nordprint Ab

Kontakt

Redaktionen: finsktid@abo.fi
Prenumerationer: pren-finsktid@abo.fi

Mer om oss

www.abo.fi/public/finsktidskrift
Instruktioner för skribenter: www.abo.fi/public/finsktidskriftinstr
Om prenumerationer: www.abo.fi/public/finsktidskriftpren

Bidragsgivare

Svenska Litteratursällskapet i Finland, Svenska Kulturfonden,
Föreningen Konstsfundet, Kulturfonden Island-Finland, Wil-
liam Thuring's Stiftelse, Kommerserådet Otto A. Malms Dona-
tionsfond, Waldemar von Frenckells stiftelse

Innehåll 5/2017

<i>Chefredaktör Jutta Ahlbeck</i>	
Att vara del i något större	5
Kollegialt granskade artiklar	
✎ <i>Nadja Nieminen Mänty</i>	
Den dilemmatiska minoritetsberättelsen	7
✎ <i>Marita Hietasaari</i>	
Kroppens minne och själens skörhet: Inbördeskriget i Kjell Westös <i>Hägring</i> 38	27
Essäer	
<i>Leif Drambo</i>	
Thomas Paines sociala innovation basinkomsten – en murbräcka för mänsklig värdighet	49
<i>Marina Bendtsen</i>	
Finländsk lärarutbildning i förändring – med utgångspunkt i nyblivna lärares erfarenheter	65
Granskaren	
<i>Kirsti Suolinna</i>	
Hilma Granqvists liv och öde	72
<i>Matias Kaihovirta</i>	
Kvinnan som blev samhällets fiende	76
<i>Mia Österlund</i>	
Ingrid Vang Nyman och bilden av modern barndom	79
<i>Svante Lindberg</i>	
Till nytta, nöje och hänförelse. Om två begåvade svenska ynglingars bildningsresa i 1700-talets Europa	83

Att vara del i något större

Höstens första nummer av *Finsk Tidskrift* tar upp aktuella frågor kring minoritetspolitik, den nyare krigshistorieskrivningen från ett litterärt perspektiv, frågan om basinkomstens vara eller icke-vara samt utvecklandet av lärarutbildningen. Trots olika teman och ansatser, förenas bidragen i detta nummer av tankar kring inkludering och tillhörighet, om det så gäller minoritetsungdomar, de "bortglömda" röda finlandssvenskarna i inbördeskriget, basinkomstens strävan efter rättvisare inkomstfördelning eller frågan om vad som bör ingå i lärarutbildningen. Vetenskapen kan i bästa fall, om inte lösa, så åtminstone peka på och lyfta fram det destruktiva i inkluderingens motsats, dvs. exkludering och utanförskap, eller i värsta fall utträdning av individer, tankar, minnen och erfarenheter.

I sin artikel studerar Nadja Nieminen Mänty bloggar där ungdomar och unga vuxna berättar om sina erfarenheter av att tillhöra minoriteter i Sverige. Den teoretiska inspirationen hämtar Nieminen Mänty från Foucault-traditionen och i analysen används begrepp som självteknologi, makt och ideologiskt dilemma. Nieminen Mänty intresserar sig för hur det personliga berättandet *görs* och problematiserar villkoren för detta. Ungdomarna skriver om minoritetsspråk, kultur och identitet. Typiska berättelseteman är berättelser om en gemensam historia, om släkt och familj samt om språk och kultur. Nieminen Mänty visar hur berättelserna ofta är ambivalenta och pendlar mellan det individuellt unika och det generellt gemensamma för att framstå som trovärdiga.

Marita Hietasaari utgår från Kjell Westös roman *Hägring 38* (2013) i sin artikel, och granskar i första hand bokens inhemska mottagande, men även mottagandet i Sverige. Utgångspunkten är att *Hägring 38* utgör en kollektiv text som beskriver vårt gemensamma förflutna, i detta fall inbördeskriget. Romanen tar del i tolkningar och omtolkningar av kriget, i skapandet av minnen om kriget. Den teoretiska ramen utgörs av det kulturella minnet. Hietasaari diskuterar även hur Westö i sin roman lyfter fram krigets destruktiva konsekvenser för individens psykiska hälsa. I receptionen av romanen framhålls särskilt likheten mellan 1930-talets antisemitism och dagens främlingsfientlighet.

Essäavdelningen inleds med ett slag för basinkomsten i form av Leif Drambos betraktelse av idéns historia och förespråkare. Redan under slutet av 1700-talet väcktes tanken om en basinkomst av Thomas Paine som betraktade basinkomsten som en rättvis- och jämlikhetsreform. Paine ansåg att samhället går att förändra i enlighet med upplysningstankarna, och att fattigdom och ojämlikhet därmed kunde minskas. Idag är basinkomst på tapeten och diskuteras både av samhällsvetare och av politiker. Vetenskapliga experiment med basinkomst pågår eller planeras i både rika och fattiga länder, även i Finland.

I sin *lectio praecursoria* presenterar Marina Bendtsen sin longitudinella studie över blivande och färdigutbildade språklärare i vilken hon följt informanterna från det att de inleder sina lärarstudier till att de arbetat ett par år som lärare. Bendtsen studerar hur lärarna uppfattar och tolkar sitt lärarblivande och sitt lärarskap och hur förståelsen förändras under utbildningen och senare i arbetslivet. Resultaten framhåller behovet av att föra en dialog kring olika lärandeformer i utbildningen, nödvändigheten av att integrera både teoretiska och praktiska element i lärarutbildningen samt behovet av stöd i övergången från utbildning till arbetsliv.

Finsk Tidskrift hoppas texterna lyser klart i höstmörkret och inspirerar till eftertanke kring tillhörighetens osjälvskrivna nödvändighet.

Jutta Ahlbeck

Åbo, september 2017

Kollegialt granskade artiklar

✚ Den dilemmatiska minoritetsberättelsen

Nadja Nieminen Mänty

Inledning

År 1999 fick Sverige en officiell nationell minoritetspolitik, då Sveriges riksdag erkände samer, sverigefinländare, tornedalingar, judar och romer och deras språk samiska, finska, meänkieli, jiddish och romani chib som en del av det svenska kulturarvet (Proposition 1998/99:143).

Elva år senare förstärktes minoritetspolitiken med ytterligare lagar samt en ny strategi som beskriver hur dagens politik tar avstamp från historiska förhållanden. Strategin *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* beskriver hur grupperna historiskt har utsatts för assimilation och förtryck av den svenska staten såväl som av majoritetsbefolkningen. Detta har lett till att stora delar av gruppmedlemmarna har förlorat språk, kultur och/eller identitet. De politiska åtgärder som vidtagits har därför syftat till att försöka revitalisera språk, kulturer och identiteter. Det kan förstås som ett sätt att kompensera för de skador som den tidigare förda politiken åsamkat. I den nya strategin tillskrivs barn och ungdomar särställning i revitaliseringsarbetet, med motiveringen att de är den kommande vuxengenerationen och

de framtida kulturbärarna, som ska överföra och hålla minoritetsspråket och kulturen levande. Föreliggande studie intresserar sig för satsningen på barn och unga i minoritetspolitiken.

I strategin sägs vidare att minoriteterna i högre utsträckning ska involveras i frågor som berör dem, och utbildningsinsatser ska riktas till såväl grupperna själva som det omkringliggande samhället, med syfte att informera om gruppernas levnadsvillkor. I detta arbete har man särskilt betonat vikten av att lyssna till minoriteternas egna berättelser (Prop. 2008/09: 158). Det är just dessa berättelser av unga om att vara ung minoritet som står i centrum för den här artikeln.

I vår samtid har förmågan att genom skriftliga och muntliga utsagor berätta om sig själv, det som också kallats för verbalisering (Fejes & Dahlstedt 2013, Fejes & Nicoll 2014, Rose 1996, Rose 1999), blivit allt viktigare.

När det gäller kraven på ungdomars verbalisering har detta studerats i skolan (Breidenstein & Thompson 2014), på fritidshem (Holmberg, kommande) så väl som i olika demokratiprojekt, i syfte att göra ungdomars röster hörda (Anderson 2013, Anderson 2014). Genom internet har det dessutom skapats möjligheter för personligt berättande inför en potentiellt stor och okänd publik (Fejes & Nicoll 2014).

Också minoritetspolitiken är full av verbaliseringar. Ungas berättelser återfinns i offentliga utredningar, rapporter, paneldiskussioner och på bloggar. Gemensamt för dem är att det rör sig om biografiska berättelser om minoritetsspråkets, kulturens och identitetens betydelse för den enskilda människan. Den här artikeln koncentrerar sig på ungdomars berättande på bloggar med minoritetskoppling och syftet är att undersöka hur det personliga berättandet görs och problematisera villkoren för detta. Frågorna som ställs är: Hur gör människor när de berättar om sig själva i ljuset av att tillhöra en speciell kategori? Vad skapar berättelserna för tänkbara subjekspositioner? Vilka ideologiska dilemman går att identifiera? Samt vad är villkoren för berättandet?

Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

För att studera den här typen av berättande praktiker, används begreppet självteknologier, dvs. det ”som gör det möjligt för enskilda människor att av egen kraft eller med andras hjälp genomföra ett visst antal ingrepp på sina egna kroppar och själar och tankar, sitt eget uppträdande och sätt att vara – och på så sätt omvandla sig själva i syfte att uppnå ett visst tillstånd av lycka, renhet, vishet, fulländning eller odödlighet” (Foucault, 2008: 263).

När det gäller självteknologier har verbalisering kommit att räknas som ett av de främsta verktygen. Verbalisering är en subjektsskapande verksamhet, där människan utövar makt över sig själv genom att rannsaka och utvärdera jaget och sedan tvinga in det i en berättelse. Detta kan betraktas som såväl produktivt som begränsande: det skapar ett subjekt men utesluter också andra möjliga versioner av jaget (Fejes & Dahlstedt 2013, Foucault 2008, Rose 1996, Rose 1999). Genom att göra sig till ett subjekt skapas också förväntningar som jaget måste förhålla sig till (Bamberg 2011, Davies & Harré 1990). Genom att förhålla sig till dessa subjektiveras människan, vilket är en nödvändighet för att kunna agera och orientera sig mot någonting (Brinkman 2005).

Att människor utövar makt över sig själva har kommit att bli en nödvändighet i liberala demokratier, som förutsätter att människor styr sig själva mot sådant som betraktas som önskade mål. När det gäller gruppbaserad politik, såsom minoritetspolitik, är det av yttersta vikt att människor involveras i styret av sig själva för att politiken ska vara framgångsrik. Statens möjligheter att tvinga människor att känna tillhörighet är naturligtvis begränsade. Eftersom människor har olika värderingar, identifikationer och intressen måste likheterna och samhörigheten skapas diskursivt t.ex. genom ett gemensamt berättande (Dean 2010, Rose 1999). Kort sagt måste ett mera koherent narrativ skapas kollektivt av mångfalden av erfarenheter, upplevelser och identitetstillhörigheter.

För att ytterligare förstå vad berättandet är för en aktivitet, hämtas inspiration från narrativ analys. Det är en utgångspunkt i artikeln att vi, som Bethan Benwell och Elizabeth Stokoe skriver

(2006), lever i ett historieberättande samhälle, där människor gör världen så väl som sig själva begripliga genom berättelser.

Studieobjektet för ett narrativt perspektiv utgörs av berättelser och vad berättelser *gör*. Inom narrativ analys görs ibland indelningen i stora och små berättelser, där det förstnämnda är kollektivt delade berättelser och det sistnämnda är enskilda människors berättelser som utspelar sig i vardagliga samtal. De små berättelserna görs begripliga genom de socialt delade, gemensamma stora berättelserna, som erbjuder gränsdragningar och kategoriseringar som resurser i berättandet och jämförelsepunkter att placera sin berättelse i relation till. Med andra ord är de individuella, små berättelserna inbäddade i en samhällelig kontext som reflekteras i det personliga eller det vardagliga berättandet. De stora berättelserna är begränsande, men öppnar också upp för kreativa användningsmöjligheter: de erbjuder resurser för att positionera självet i ett vedertaget narrativ, samtidigt som de möjliga versionerna av att vara exempelvis ung och minoritet, alltid är begränsade av de vedertagna narrativen. På detta sätt kan berättaren tillskriva sig själv agens, samtidigt som de stora, samhälleliga kontexterna positionerar subjektet i de redan existerande stora berättelserna (Bamberg 2007, Bamberg 2011, Börjesson 2013).

För att närmare kunna undersöka hur berättandet går till används Michael Billigs (1988) begrepp *ideologiskt dilemma*. Begreppet står i kontrast till vardagsförståelsen av såväl ideologi som dilemma, där det förstnämnda betraktas som en någotsånär enhetlig politiskt grundad värdering och det andra som ett problem som måste lösas. Billing betraktar däremot dilemman som till synes motsägelsefulla, diskursivt skapade poler som fungerar som retoriska resurser för människor att använda sig av för att producera något, exempelvis sociala kategorier. Dessa kan sedan användas för att i bred bemärkelse diskutera politik eller identitet, vilket är en utmanande uppgift. Att alltför ensidigt ta ställning för enbart en pol riskerar att underminera berättarens trovärdighet och dra åt sig kritik. Därför behövs det, enligt Billing (1988), ett balanserande arbete mellan de olika ståndpunkterna, som inte utesluter varandra utan tvärtom gör det möjligt att överhuvudtaget föra ett samtal. I det empiriska materialet blir detta tydligt framförallt när det gäller

att artikulera spänningen mellan människan som en unik individ och människan som en samhällsvarelse.

Ett annat sätt att komma närmare berättelsernas språkliga nivå är att studera de kategoriseringar och partikulariseringar som används. Med detta avses sättet varpå kategorier respektive särskiljning mellan individer skapas (Billig 1996). Speciellt intresse riktas mot hur berättaren, genom att kategorisera och partikularisera, kan skriva in sig och ut sig ur gemenskaper och ena stunden beskriva sig som en kategorimedlem med kategorispecifika erfarenheter och andra stunden som en individ med unika upplevelser.

Slutligen används begreppet *category entitlement* (Potter 1996) för att se hur människor skapar sig själva som berättigade talare genom att hänvisa till vissa kategoritillhörigheter. Begreppet bygger på antagandet om att vissa kategorier ”bär med sig” en viss typ av kunskap som skapar trovärdighet i specifika sammanhang. Ett klassiskt exempel är läkaren som i en medicinsk kontext antas ha mer kunskap om sjukdomar än t.ex. patienten. Begreppet används för att närmare kunna undersöka *hur* det går till när berättarna, genom att skriva in sig i kategorier, försöker presentera sina utsagor som trovärdiga.

Material

Denna studie är en del av ett avhandlingsprojekt om de svenska nationella minoriteterna, där det sammantagna materialet består av olika sorters texter som producerats om de nationella minoriteterna. Det rör sig om politiska och juridiska texter, rapporter, utredningar och informationsmaterial, men också om rapporter, utredningar och biografiska texter som producerats av minoriteterna själva. Materialet till den här artikeln har alltså identifierats ur en större textmassa. Berättelserna har framtagits genom en snöbollsmetod, där en berättelse har lett vidare i sökandet och slutligen resulterat i de texter som står som grund för analyserna i denna artikel. Artikelns empiriska material består av 28 berättelser i vilka främst ungdomar eller unga vuxna skriver om minoritetspråk, kultur och identitet. Sammanlagt rör det sig om ca 80 sidor

text. Berättelserna är publicerade mellan åren 2012 och 2016 och är hämtade från tre olika internetsidor.

Den första internetsidan är informationssidan *Minoritet.se*, som är uppbyggd av Sametinget på uppdrag av den svenska regeringen med syfte att sprida kunskap om Sveriges nationella minoriteter. Under 2015–2016 publicerades åtta krönikor författade av människor med minoritetsbakgrund. Därutöver har jag studerat två samarbetsplattformar av aktivistkaraktär. Den första är *Språkpolitik 5.1.*, som under 2012 publicerade 19 texter, i vilka experter och aktivister skrev om svensk språk- och minoritetspolitik. Majoriteten av dessa berättelser visade sig vara personliga skildringar om berättarna. Den andra sidan heter *IntresseFinns*, som mellan åren 2011 och 2013 skildrade föräldrars kamp för att få modersmålsundervisning till sina barn.

Det empiriska materialet har främst sökts på platser där minoriteternas (ungdoms)organisationer samarbetar, då syftet är att säga något om de generella villkoren för berättandet inom minoritetspolitiken, snarare än att söka efter skillnader mellan olika individer eller minoritetsgrupper. Då fokus också ligger på att se hur ungdomar själva berättar (alternativt hur barn- och ungdom skildras) har sökljuset riktats mot texter av detta slag. Urvalet kan alltså inte påstås ha en representativitet i klassisk bemärkelse, men då antalet berättelser är relativt stort, påstår jag mig ändå kunna säga något om de generella villkoren för berättandet, något som även är synligt i andra typer av material på fältet såsom i politiska och juridiska texter samt i informationsmaterial (se t.ex. Nieminen Mänty & Börjesson 2013).

Det empiriska materialet redovisas genom att några typiska berättelseteman lyfts fram: berättelser om en gemensam historia, om släkt och familj samt om språk och kultur. Den fjärde rubriken är berättelsernas ambivalens och handlar om villkoren för berättandet.

Att berätta om den gemensamma historien

Det första berättelsetemat handlar om skildringar av en gemensam historieskrivning. Här tar de enskilda berättelserna spjörn mot större samhällseliga skeenden i det förflutna. Ett sådant exempel finns i texten "Utan att kunna säga ett enda ord till min morfar".

Excerpt 1.

Året är 1984 och en sverigefinne har precis fötts. Som sig bör besökte sverigefinnens föräldrar en av den svenska välfärdsstatens många stoltheter: Barnavårdscentralen. Precis som alla andra barn undersöktes sverigefinnens längd- och viktutveckling samt dess mentala och motoriska utveckling kontrollerades vid ett antal besök. Barnavårdscentralens uppgift var även att ge råd till nyblivna föräldrar, och svara på de frågor kring allt vad nu ett föräldraskap kan innebära. Ett av dessa råd var att de helst inte skulle prata något annat språk än svenska med sitt barn. I detta fall innebar det att de inte skulle prata det språk de kunde allra bäst, med andra ord finska. Ett av flera argument som gavs var att barnet kunde bli förvirrat, eller i värsta fall halvspråkigt. Att detta var totalt ovetenskapligt och saknade grund i all språkforskning hade säklart sverigefinnens välvilliga föräldrar ingen aning om, utan litade på experternas ord. Så lät det under hela sextio- och sjuttioalet, ja uppenbarligen ända in på mitten av åttioalet vid majoriteten av barnavårdscentralerna. Och föräldrar som inte annat ville än att låta sina barn växa upp och bli välfungerande, välintegrerade svenska medborgare, och absolut inte ville vara orsaken till att skapa halvspråkiga barn, lydde barnavårdscentralens råd. Att så många barnavårdscentraler gav just detta rådet gör att man har svårt för att inte bli konspiratorisk, och man kan fråga sig om det inte var ett beslut som kom från högre instanser. Var det inte på politiska grunder, så var de iallafall färgade av den tidens syn på vad ett land och en nation innebar. Och där ingick knappast flerspråkighet. Sverigefinnen i berättelsen var säklart jag. Och i detta nu sitter jag med en finsk grammatikbok kämpandes med kasus. Kasus sprungna ur uralbergens skogar, som har svårt för att sätta sig, trots ihärdigt pluggande.

I exemplet återges en historieskrivning där okunskap om minoriteterna sätter spår i enskilda människors liv. En berättare måste ständigt skriva in sig i olika kategorier för att ge sin berättelse en vidare betydelse, samtidigt som det är viktigt att framstå som en unik individ. I exemplet skapas först barnet som en generell och universell kategori, barnet blir vägt, mätt och kontrollerat. Berättaren är visserligen som alla barn, men har också *särskilda* erfarenheter som ett resultat av föräldrarnas modersmål. Det krävs alltså två poler som berättaren kan pendla mellan för att möjliggöra detta:

det allmängiltiga och det partikulära. I exemplet syns detta på flera sätt. Berättaren refererar inte bara till det specifika året 1984 då han föds, utan också till ett mer allmänt 60-, 70- och 80-tal. Han skildrar, utöver sitt eget liv, hela språkgruppers erfarenheter, eftersom de ödesdigra råden getts på "majoriteten" av alla barnavårdscentraler. Skildringen slår alltså in på mer generella stråk och berättaren skriver in sig i en större kategori av finska barn som inte fick lära sig sitt modersmål. Samtidigt är det viktigt att göra berättelsen unik med en människas specifikt upplevda erfarenheter. Genom att fastslå att "Sverigefinnen i berättelsen var såklart jag" och sedan redogöra för de konsekvenser som barnavårdscentralens råd kommit att medföra, pendlar berättelsen tillbaka till en unik pol. Pendlingen mellan det generella och partikulära gör att det här lika mycket är en berättelse om sverigefinskheten, den svenska nationalstatens och dess välfärdsinstitutioners dunkla förflutna, som det är om berättaren. På det här sättet skapas ett subjekt som är en del av en gemenskap men som också är en unik individ, och som är ett offer för statens ignorans mot minoritetens villkor. Men det är ett offerskap som samtidigt lyckas visa på egen agens genom att lära sig finska och därmed reparera de sår som den förda politiken har åsamkat minoriteterna.

I exemplet fungerar den gemensamma historieskrivningen som en typ av skuldavlastning, där de historiska oförrätterna får bära ansvaret för språklösheten. Det är barnavårdscentralens råd som får skulden för att berättaren inte har lärt sig språket, medan språkforskningen får stå för det upplysta och rättrådiga alternativet. Föräldrarna har gjort det som förväntas av dem. "Som sig bör" har de besökt barnavårdscentralen och lytt råden de har fått. Det är således inte föräldrarnas agerande som ifrågasätts. Barnavårdscentralen har yttrat sig med en experts auktoritet, vilket har fått föräldrarna att lyda råden i förhoppningen om att få barn som är "välfungerande, välintegrerade svenska medborgare". Men nu, när berättaren skildrar nutiden, tycks det ha skett en förändring. Om en medborgare på 60-, 70-, och 80-talen var en välfungerande och svenskspråkig individ, så tycks kraven på minoriteter se anorlunda ut idag. Nu är det istället flerspråkighet som får det vetenskapliga stödet, där svenskan ska samexistera med minoritetsspråk. Också kraven på vad som förväntas av minoriteterna

själva tycks ha skärpts. Just den här berättelsen mynnar ut i att berättaren lär sig finska som vuxen. Han uppmuntrar också andra att göra samma sak samt att lära sina barn finska. Berättelsen om den gemensamma historieskrivningen följs av förändringar i livssituationen, men också av ett politiskt uppvaknande där kravet på rättigheter spelar en viktig roll. Berättaren konstaterar i ett senare skede, efter excerpt 1, att det numera finns lagstiftning som är avsedd att ge enskilda rätt till språket. Med andra ord är det den stat som historiskt sett felat, som nu ska erbjuda möjligheterna till frigörelse för minoriteterna. Samtidigt skapas det också förväntningar på den enskilda individen att verkligen vidta åtgärder och använda sina rättigheter. Här föds kravet på ett aktivt subjekt och på en medborgare som i dagsläget både vill och kan ta tillvara sina rättigheter, och ett subjekt som är redo att förändra sig själv så att den dystra historien inte ska upprepa sig.

Att berätta om generation och släkt

Ett annat återkommande tema är knutet till generation och släktskap, där relationerna förpliktar den enskilda människan att skapa förändring i livsföring och mentalitet. Detta gäller t.ex. föräldraskapet, som väcker tankar om individens ansvar att föra över språk, kultur och identitet. I berättelsen "Föräldraskap på finska" skriver en kvinna: "Efter ett tag fick vi barn och aldrig någonsin har det varit så viktigt för mig att jag är finsk. FINSK. Ja, jag kan väldigt bra svenska, det är mitt modersmål, men jag är FINSK." Namnet på texten indikerar att föräldraskap på finska är något annat än föräldraskap på andra språk, såsom svenska. I berättelsen skapas ett subjekt som förändras i och med föräldraskapet och börjar fundera på sitt ansvar att föra vidare språk, kultur och identitet till nästa generation. Det är med andra ord barnet som aktualiserar frågan om berättarens kategoritillhörighet: barnet ger berättaren trovärdighet att yttra sig om vikten av att utöva föräldraskap på just finska.

I materialet finns även barndomsskildringar om hur möten med äldre släktingar ändrat berättarens inställning till minoritetsspråket. Ett exempel är texten nedan i vilken en kvinna berättar

om sin väg till att behärska sydsamiska. Som dotter till en nordsamisktalande mamma och sydsamisktalande pappa hade hon ”bara” lärt sig det förstnämnda språket som barn, något som hon vid tio års ålder blev medveten om:

Excerpt 2.

Jag skulle önska att jag kunde säga att tack vare min far kan jag sydsamiska. Riktigt så är det inte. Jag skuldlägger inte honom för att inte ha pratat sydsamiska med mig, men istället jag tackar mina föräldrar för att de betalade mina flygbiljetter till den sydsamiska internatskolan under en tid då det inte fanns lågprisflygbolag! Jag minns sommaren då jag var tio år och själv blev medveten om att jag inte kunde svara min aahka – farmor på sydsamiska när hon pratade med mig. Hon kommenterade det aldrig och tyckte inte det var något konstigt med det. Att samebarnen inte kunde samiska efter ha gått skola var en naturlig utveckling för henne som var tvungen att skicka barnen på internatskola. Inte förväntade hon sig något svar på sydsamiska, men jag skämdes. Bestämde mig att jag ville kunna. Ville svara henne på hennes språk. Ärligt talat är det tack vare attityden att ”är man same kan man samiska” som man har i min hemby Kautokeino som sporrade mig att lära sydsamiska.

Det här är en skildring där familjebanden är centrala för berättelsens utgång. Berättarjaget och hennes samiskakunskaper står i relation till föräldrarna, som visserligen inte lärt henne sydsamiska, men gjort uppoffringar på andra sätt, samt till farmor som skapar insikten om språklöshetens konsekvenser. I berättelsen är det barnet som reparerar det som de vuxna har ställt till med. Det ordlösa mötet med farmor tycks fungera som bränsle för förändringen. Berättarens barnjag (Blomberg & Börjesson 2013) blir inte tvingat till att lära sig, utan visar på rationell vilja att kunna, vidtar nödvändiga åtgärder och uppvisar agens. Genom att visa lojalitet mot familjen skapas ett handlingskraftigt subjekt som är berett att agera för att ändra på den språklösa situationen och framtiden. I berättelsen fungerar språket som en inträdesbiljett till kategorin same, där den kategoribundna aktiviteten (Benwell & Stokoe 2006) ”en same pratar samiska” fungerar som en ytterligare sporre till att lära sig. Berättaren kallar det för en attityd och inte exempelvis för krav som omgivningen ställer. Således är det, enligt berättelsen, en möjlighet till emancipation som gemenskapen erbjuder och inte exempelvis påtvingade normer. De står istället den svenska staten för i form av (assimilations)politik.

Berättelsen går vidare med funderingar kring kvinnans eget föräldraskap och uppgiften med att föra vidare något av de samiska språken till sina barn och eventuella barnbarn. Berättaren tillskriver sig själv ansvaret för att språköverföring ska ske och gör därigenom detta till en berättelse om generation och släkt såväl bakåt som framåt i tiden.

Att berätta om lojalitet till språk och kultur

Det tredje temat handlar om minoritetsspråk och kultur, och om berättarnas prestationer gentemot minoritetsspråket och/eller kulturen. För att kunna ha en fungerande minoritetspolitik måste människor tala språken, fortsätta att föra kulturen vidare samt identifiera sig som medlemmar av gemenskapen. Detta syns i det personliga berättandet, där såväl språkkunskaper som känslor inför språken och kulturerna redovisas. I berättelserna där de enskilda berättarna kan minoritetsspråket, beskrivs det som en viktig del av en människas identitet.

Excerpt 3.

I dagens samhälle så har ordet identitet blivit oerhört viktigt. Vem är jag? Vad vill jag? Vart ska jag? Var ligger min tillhörighet? Kanske är det just därför som språket blivit så oerhört viktigt för minoriteter och urfolk. Språket definierar vår historia, den berättar vem du är, var du kommer ifrån och vilken tillhörighet du har. Språket är kultur. Den lever och utvecklas, vibrerar, går sina egna vägar genom människorna och tiderna. Just därför är sorgen av ett förlorat språk så påtagligt och kampen för att återta det, att revitalisera så oerhört viktigt. När man tillhör en minoritet så ligger ansvaret tyngre på axlarna att föra vidare kulturen. Visst kan stigen var lång och krokig, man klättrar uppför en brant backe, snubblar med stapplande steg över stenarna. Men ett språk är inte tungt att bära, ryggsäcken blir bara lättare för varje steg. Jag behöver inte lära mig mitt språk från grunden, men detta innebär inte att jag inte måste kämpa med det.

I den här berättelsen beskrivs språket som nyckeln till centrala frågor om människans existens, frågor som den som inte kan språket riskerar gå miste om. Språket berättar alltså vem du är – men bara om du praktiserar det. Vem som bär ansvaret för att språket och kulturen ska leva vidare präglas i exemplet av ett dilemma. Å ena sidan beskrivs språket som om det hade ett eget liv. Det vibrerar

och går sina egna vägar genom människor och tider. Å andra sidan krävs det en kamp för att hålla språk och kultur levande. Språket är alltså fixerat samtidigt som det är beroende av mänsklig aktivitet. Här finns en spänning mellan struktur och agens, där berättaren befinner sig i båda poler i en och samma berättelse.

Att tillhöra kategorin minoritet och vilja upprätthålla språk och kultur tycks alltså kräva en aktiv insats av den enskilda individen, som genom berättelsen visar på sin vilja att delta i kampen. På det här sättet skapas det en förväntan på ett aktivt subjekt som vidtar åtgärder och tar ansvar för såväl sin egen utveckling som för språkens och kulturernas överlevnad. Samtidigt är kampen något som man gärna tar del av, då ett språk är något som blir lättare att bära för varje steg, dvs. det är en sorts emancipation som är belöningen för att ha deltagit i kampen.

De allra flesta berättelser som analyserats innehåller någon form av redovisning av berättarens språkkunskaper. Men hur förhåller man sig till dem som inte kan tala språken? Olika psykologiska förklaringar är vanliga för att förklara språklig inaktivitet. Ett exempel återfinns i en berättelse av en kvinna som inte kan lära sitt barn meänkieli på grund av att hon själv inte kan språket tillräckligt bra. Hon har inte skickat in blanketter för att begära språkstöd på förskolan på grund av skam.

Excerpt 4.

Men om ens eget språk är urlakat – tvättat för många vändor mot den starkare svenskan, det trygga språket man kan? Om minoritetsspråket är så pass urlakat att det är svårt att kommunicera, hitta ord, böja rätt och alltid behöva skämmas för att man inte kan ordentligt. Har man rätt att ställa krav på samhället (språkstöd till exempel) om man är en urlakad minoritetsperson? Kan man ens hävda att man är del av den minoriteten? Jag kan det i alla fall inte utan att skämmas lite grann.

Genom berättelsen skapas ett subjekt som misslyckats politiskt, och som inte klarat av att leva upp till förväntningarna på att föra meänkieli vidare. Med berättelsen om assimilationspolitikens långtgående konsekvenser i ryggen är det svårt, kanske omöjligt, att rikta udden mot de egna och skuldbelägga dem för att inte tala språket. Så när det rättighetsdrivna subjektet inte är kapabelt till att agera behövs någon form av förklaring. I det här fallet är det skammen som hindrar kvinnan från att vidta åtgärder. I andra

berättelser används exempelvis teman som ”dålig självkänsla” eller ”motivationsbrist” som retoriska resurser för att förklara ouppnådda mål. Gemensamt för dessa psykologiska förklaringsmodeller är att de skapar ett offerskap som berättaren erbjuds, men också en väg ut ur samma offerposition.

Språket och gemenskapstillhörigheten tycks frigöra den som presterar, men inte den som inte levererar. Ändå finns ingen kritik mot språkgemenskaperna i berättelserna. Istället faller ansvaret på individen, som i just den här berättelsen återkommande beskrivs som urlakad. Detta skapar bilden av de vitala andra, vars språk är välmående. Det tycks inte räcka med att lära ut ett urlakat minoritetsspråk till barnet. Inte heller svenskan går an, utan det är i det välmående minoritetsspråket som den känslomässiga tryggheten verkar ligga. Berättaren skriver in sig i en mellanposition. På ena sidan står svenskan, som kategoriseras som det tryggare språket men som saknar något väsentligt. På andra sidan står gruppen som talar meänkieli, en grupp som berättaren vill men inte kan ansluta sig till, åtminstone inte utan att skämmas. Men berättarens skam innebär att hon aspirerar på att tillhöra kategorin meänkielitalare. Så genom att berätta om brister och skamfyllda känslor kan berättaren skriva in sig i den tornedalska kategorin. Berättelsen slutar med att berättaren skickar in blanketterna om språkstöd. Hon tar därmed ett aktivt steg för att barnet ska lära sig meänkieli. I exemplet fungerar barnet som en påminnelse om vad som måste ändras på. Det skapas ett subjekt som visserligen har misslyckats med att lära ut meänkieli, men som nu är berett att vidta aktiva åtgärder för att förändra sin och barnets situation. På spel står positionen som ett ansvarstagande subjekt som är villigt och kompetent nog att arbeta med sin inställning och vidta åtgärder så att en förändring kan ske.

Exemplen hittills har visat hur den som inte talar (tillräckligt med) minoritetsspråk i många fall vidtar åtgärder för att skapa någon sorts förändring. Det tycks inte bara vara viktigt för själva språkkunskapernas skull utan har också andra värden. Berättelsen ”Språkkuren helar mig” handlar om en kvinna som i vuxen ålder lärt sig samiska.

Excerpt 5.

Det jag nu lär mig styrker min samiska identitet, gemenskapen till andra samer, till kulturen; ja hela mitt inre blir starkare i takt med att kunskapen växer. Jag känner också en stor meningsfullhet och stolthet, för mina kunskaper är livsviktiga för att språket ska leva vidare. Sydsamiskan har alltid funnits med mig ända från barnsben, men jag var arton år då min språkresa tog fart på allvar. Först då jag var redo att ta till mig språket helhjärtat. Jag är därmed ett levande bevis på att modersmålet har förankrat mina rötter och gjort min självbild starkare.

I exemplet handlar aktiviteten att lära sig samiska om mycket mer än det språkliga. Dels är det viktigt för att språket ska överleva, dels för att den enskilda ska känna ökad samhörighet. Det handlar alltså om att ta ansvar för både gemenskapen och den egna utvecklingen. Också här används psykologiska förklaringsmodeller som resurser för att skapa ett begripligt och koherent berättarjag. Berättelsen skapar ett subjekt vars inre stärks av språkinläringen, vilket indikerar att det tidigare varit om inte svagt så åtminstone svagare. Åtgärderna framstår som nödvändiga då berättelsen låter läsaren ana vilka problem som kan uppstå när människor inte bottnar i minoritetsgemenskapen eller inte kan tala språket. Att inte arbeta med sig själv är förenat med risker, och för att kvalificera sig som ett ansvarstagande subjekt måste den enskilda arbeta för att undvika sådana faror. Genom språkstudierna pareras många av språklöshetens konsekvenser. För dem som av olika anledningar inte har lärt sig minoritetsspråket eller valt att inte ta en aktiv del i gemenskapen finns det därför goda skäl att göra det i ett senare skede av livet. Vändpunkten är inte bara önskvärd utan rent av nödvändig. Frigörelsen villkoras av den enskildas lojalitet mot språk och kultur och för att kunna berätta tar berättaren hjälp av en psykologisk repertoar, där vikten av t.ex. känslor och kognitioner betonas.

Berättelsernas ambivalens

Hittills har den här artikeln handlat om berättelser där identitet inte problematiseras, utan där berättarna ställer upp på grundpremissen att berätta om sitt liv utifrån att tillhöra en minoritet. Bland

de analyserade texterna finns dock också berättelser där berättaren intar ett mer reflexivt förhållningssätt till identitet, som inte är helt olik de debatter som förs på universitet och kultursidor. På en blogg återfinns en berättelse som problematiserar själva uppgiften att beskriva identitet.

Excerpt 6.

För visst är det omöjligt att säga vad som är kärnan i en människas eller folkgrupps identitet? En identitet som låter sig beskrivas i ord och bild är redan död. Det har reducerats till ett diorama på Skansen. En levande identitet kan inte beskrivas, bara gestaltas, uttalas, förkroppsligas. Den dag gestaltningen övergår i beskrivning är identiteten inte längre en identitet – den har blivit en kliché eller en pose.

I de berättelser där identitet problematiseras finns en viss ambivalens i hur identitet ska betraktas. Uppgiften tycks vara att beskriva den, samtidigt som det är omöjligt att göra det. I materialet finns även andra, liknande exempel på hur berättarna intar en reflexiv position i beskrivandet av identitet. I ett annat exempel resonerar berättaren utifrån ett ideologiskt dilemma som handlar om huruvida identitet betraktas som något mer essentiellt eller som något flyktigt och föränderligt. Excerpt 7.

I dag kan jag säga att jag har ett avslappnat förhållningssätt till min romska identitet. Den genomsyrar mig och den finns alltid där som en trygghet. Något jag kan luta mig tillbaka mot och som aldrig lämnar mig. Men jag kan inte ta den i anspråk i alla situationer. Jag är inte enbart min romska identitet.

Här skapas ett subjekt som är kompetent nog att pendla mellan två olika positioner – att betrakta identitet som något som genomsyrar och aldrig lämnar en, samtidigt som det är något som vid givna tillfällen kan och måste läggas åt sidan. Här använder berättaren ett ideologiskt dilemma för att inte riskera att för ensidigt plädера för endast en av hållningarna. Att säga ”jag är inget annat än en rom” verkar inte vara ett alternativ för den som vill tala utifrån en trovärdig position. Inte heller att avsäga sig den romska tillhörigheten helt och hållet. Istället är det viktigt att hävda sig ha något mer än ”enbart romsk identitet” (berättaren är både kvinna, akademiker och rom) samtidigt som den romska kärnan inte helt

går att avvara på en minoritetspolitisk plattform som baserar sig på identitet.

Berättarens reflexivitet tycks vara nödvändig för att parera riskerna för att halka in i för essentialistiska resonemang – en risk som hanteras i flertalet av de mer reflexiva berättelserna. I texten ”Min tornedalska identitet?” diskuterar berättaren vilka olika grunder som finns för att definiera någon som tornedaling.

Excerpt 8.

Det ligger nära till hands att när man diskuterar identitet även prata om släktskap. Att min tornedalska identitet skulle vara mer äkta eller autentisk tack vare mina biologiska blodsbånd blir ganska skrämmande så fort man lyfter blicken lite. Hej rasbiologi. Att säga att vissa egen-skaper eller rättigheter följer med blodet är teorier som de allra flesta av oss avfärdar som rent nonsens, så lät oss även göra så nu.

Här blir det tydligt vad som står på spel – risken med att vara *för* essentialistisk och därmed hamna i rasbiologiska resonemang. Det är därför bättre att förekomma kritiken genom att själv benämna den (Potter 1996) och ta avstånd ifrån ståndpunkten. Att de nationella minoriteterna har varit utsatta för förföljelser på just rasbiologiska grunder kastar ytterligare skugga över resonemangen och riskerar att försätta berättaren i samma position som den historiska svenska statsmakten (Nieminen Mänty & Börjesson 2013).

Samtidigt måste berättaren göra sig själv berättigad och trovärdig som talare genom att basera identiteten på någon sorts autenticitet – annars riskerar den att inte uppfattas som äkta. Den här ambivalensen mellan att göra autentisk identitet och samtidigt vara reflexiv är något som berättarna ägnar stor tid åt att hantera. Berättelsen om det tornedalska identitetsbygget fortsätter så här:

Excerpt 9.

Min tornedalska identitet skvallrar visserligen om en historia och ett förflutet men än viktigare så är det en bred och okänd väg in i framtiden, en väg som måste fyllas med mening av dem som vill vandra längs den. Jag förstår dock att det resonemang som jag för kan vara svårt att använda sig av i politiska sammanhang då det inte är särskilt konkret, men viktigt att komma ihåg är att det först är när man politiserar begrepp som identitet och kultur som en fara kan uppstå. För så fort man definierar och cementerar de gränser man har runt sig så tvingas man också exkludera dem som inte passar in.

I exemplet framträder vad som också står på spel när det kommer till att föra för essentiella resonemang – genom att vara för hård i sina gränsdragningar riskerar man att exkludera och själv exkluderas från gemenskapen. Istället för berättaren en nästintill akademisk argumentation och gör anspråk på två olika positioner: för det första intar han en reflexiv position, varifrån identitetsbyggande kan problematiseras. Kategoriernas gränser framstår då som flytande och berättaren är inkluderande i sitt resonemang. Han poängterar visserligen svårigheten i att göra politik med ett för diffust förhållningssätt till identitet. Men i och med den akademiska hållningen som berättaren intagit kan han kosta på sig en mer svepande diskussion. För det andra talar han om sig själv som en person som har tornedalsk identitet som har påverkat det förflutna och har konsekvenser för framtiden, dvs. identiteten är ändå en kraft att räkna med. Genom att berätta om sig själv som en tornedaling skapas en position varifrån berättaren är berättigad att tala som en kategorimedlem som förstår sig på kategorins förutsättningar (Potter 1996), men som också kan förhålla sig kritiskt till en fixerad syn på identitet, något som krävs av ett reflexivt subjekt. Det ideologiska dilemmat hjälper till att skapa utrymmet för denna pendling. Effekten är ett subjekt som kan problematisera sin identitet och därigenom visa på det ständigt pågående arbetet med att vara en kompetent samtidsmänniska i identitetspolitiska frågor.

Avslutande reflektioner

Artikeln har diskuterat hur ungdomar och unga vuxna berättar om sig själva i ljuset av att tillhöra en minoritet, samt hur villkoren för berättandet kan problematiseras. Den teoretiska inspirationen har hämtats från Foucault-traditionen som ger förståelse för hur berättarna utövar makt över sig själva genom att tvinga in sig i redan existerande, stora berättelser som producerar subjekt, men också utesluter andra möjliga versioner av jaget. Subjekten skapas i relation till de olika minoritetsgemenskaperna som, enligt berättelserna, stöttar och sporrar den enskilda individen. Samtidigt tycks tillhörigheten kräva förändringar och ett politiskt uppvaknande

som i förlängningen bör leda till ett rättighetsmedvetet subjekt som kan styra sig mot mål som är förenliga med gemenskapens. I berättelserna syns detta exempelvis i hur människor vidtar åtgärder för att lära sig minoritetsspråk i vuxen ålder eller fattar aktiva beslut för att föra vidare språket till sina barn. Berättarna använder sig återkommande av psykologisk terminologi för att förklara hur de har skapat förändringar i mentalitet och livsföring. Dåligt självförtroende, bristfällig karaktär eller försvunnen motivation kan, enligt berättelserna, botas. Därigenom skapas ett handlande subjekt som är förpliktigt till att ständigt jobba med sig självt i syfte att utvecklas. Genom att göra detta finns möjligheten, men också tvånget, att bli en identitetsmässigt helgjuten och handlingsberedd medborgare med förmåga att förändra sitt liv. Emancipationens pris är alltså, paradoxalt nog, att underkasta sig gemenskapen.

Artikeln har också visat på hur berättelser om den gemensamma historien måste berättas och hur dessa ofta är knutna till generation och släktskap. Det finns också ett moraliskt ställningstagande som berättarna behöver göra, som handlar om lojaliteten och hängivenheten gentemot språket och kulturen. Men det kanske mest intressanta är hur berättarna behöver pendla mellan det individuellt unika och det generella för att framstå som trovärdiga. De egna erfarenheterna av de gemensamma, stora berättelserna måste redovisas, annars förblir berättelserna tomma schabloner. Berättarna måste därutöver kunna förhålla sig reflexivt till identitet för att visa på sin förmåga till självreflektion. Att kunna göra detta tycks vara viktigt då berättarna varken kan avvara kategorierna som texterna och politiken bygger på, eller sig själva som individer med kompetens och agens.

Referenser

- Anderson, Anna (2013): "The critical purchase of genealogy: Critiquing student participation projects", *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 36-1/2013, s. 42-52
- Anderson, Anna (2014): "Is 'giving voice' an incitement to confess?", i *Foucault and a Politics of Confession in Education*, red. Andreas Fejes och Katherine Nicoll. Oxon: Routledge, s. 133-145
- Bamberg, Michael G. W. (2007): "Introductory remarks" i *Narrative, state of the art*, red. Bamberg Michael G. W. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co, s. 1-5
- Bamberg, Michael (2011): "Who am I? Narration and its contribution to self and identity", *Theory Psychology* 21-3/2011, 3-24
- Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth (2006): *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Billig, Michael (1988): *Ideological dilemmas: a social psychology of everyday thinking*, London: Sage
- Billig, Michael (1996): *Arguing and thinking: a rhetorical approach to social psychology*, Cambridge: Cambridge University Press
- Blomberg, Helena & Börjesson, Mats (2013) "The chronological I. The use of time as a rhetorical resource when doing identity in bullying narratives", *Narrative Inquiry*, 23-2/2013, s. 245-261
- Breidenstein Georg & Thompson Christiane (2014): "Confession and subjectification in school performance evaluations" i *Foucault and a Politics of Confession in Education*, red. Andreas Fejes och Katherine Nicoll. Oxon: Routledge, s. 21-34
- Brinkmann, Svend (2005): "Human kinds and looping effects in psychology: Foucauldian and Hermeneutic Perspectives". *Theory & Psychology*, 15-6/2005, s. 769-791
- Börjesson, Mats (2013): "Medberoende som utvidgat samtalsämne" i *Medberoende och moral: framväxten av en problemkategori*, red. Eva Palmblad. Stockholm: Carlsson, s. 199-232
- Dean, Mitchell (2010): *Governmentality: Power and rule in modern society*, Thousand Oaks: SAGE Publications
- Foucault, Michel (2008): "Självtknologier", i *Diskursernas kamp*, red. Thomas Götselius och Ulf Olsson. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposium, s. 261-291

- Fejes, Andreas & Dahlstedt, Magnus (2013): *The confessing society: Foucault, Confession and Practices of Lifelong Learning*, London: Routledge
- Fejes, Andreas & Nicoll, Katherine (2014): "An emergence of confession in education", i *Foucault and a politics of confession in education*, red. Andreas Fejes och Katherine Nicoll. Oxon: Routledge, s. 3-17
- Holmberg, Linnea (kommande): "Confessing the will to improve – Systematic quality management in leisure-time centers", *Education Inquiry*
- Nieminen Mänty, Nadja & Börjesson, Mats (2013): "Identitetens språk: styrningsdilemman i minoritetspolitik", *RIG- Kulturbistorisk Tidskrift*, 96-3/2013 s. 149-163
- Potter, Jonathan (1996): *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*, London: Sage
- Rose, Nikolas (1996): *Inventing ourselves: Psychology, power and personhood*, Cambridge: Cambridge University Press
- Rose, Nikolas (1999): *Powers of freedom: Reframing political thought*, Cambridge: Cambridge University Press

Övriga källor

- Proposition 1998/99:143 Nationella minoriteter i Sverige. Stockholm: Kulturdepartementet
- Proposition 2008/09:158 Från erkännande till egenmakt - regeringens strategi för de nationella minoriteterna. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet

☞ Kroppens minne och själens skörhet

Inbördeskriget i Kjell Westös *Hägring 38*

Marita Hietasaari

Efter smekningen blev nätterna svåra igen, sömnlösheten kom tillbaka.

Hon försökte tänka på filmer hon sett och filmer hon skulle se, hon försökte tänka på uppgifterna som väntade henne på kontoret, hon försökte att inte tänka på någonting alls.

Men inget hjälpte: hennes kropp mindes.

Allt stod skrivet på hennes hud, bubblade i hennes inälvor, gjorde hennes muskler hårda och spända (H, 202).

Milja Matilda Wiik, huvudperson i Kjell Westös roman *Hägring 38* (2013), har stött på den man som våldtog henne i fånglägret tjugo år tidigare. Matilda förföljs av minnena från lägertiden: hon drabbas av mardrömmar och ångestattacker. Mannen, som kallas Kaptenen, känner inte igen Matilda, som vill hämnas på sin våldtäktsman och börjar leka katt och råtta med honom.

Händelserna 1918 har intresserat författare sedan krigets slut, och nu på 2000-talet skrivs det mer än någonsin tidigare. Westös *Hägring 38* är en av otaliga romaner som belyser kriget.¹

---

1 Under de senaste decennierna har inbördeskriget behandlats till exempel av Heikki Hietamies (*Naisten talvi* 2000), Leena Lander (*Käsky* 2003, *Liekin lapset* 2010), Asko Sahlberg (*Tammilehto* 2004 [Eklunden 2006]), Antti Tuuri (*Kylmien kyytimies* 2007),

Litteraturen är en institution som påverkar samhällets kollektiva minne av det förflutna. Texter, bilder, skolutbildning och läroböcker, museer och deras samlingar, tv-program, filmer och offentliga ritualer inverkar på hur vi som nation minns till exempel inbördeskriget. Det handlar med andra ord om kulturellt minne: om traditioner och institutioner som syftar till att upprätthålla och förmedla samhällets "självbild, ett kollektivt delat vetande [...] om det förflutna på vilken varje grupp stödjer medvetenheten om sin enhet och egenart" (Assman 2016, 119; se även Korhonen 2016, 237). I denna artikel studerar jag *Hägring 38* som "en kollektiv text" (se Erll 2011, 168) som beskriver vårt gemensamma förflutna, i detta fall inbördeskriget, och tar del i den rådande diskussionen om tolkningar och minnen kring temat. Det kulturella minnet² utgör den teoretiska bakgrunden till analysen. *Hägring 38* hyllades av recensenter och prisnämnder såväl i Finland som i Sverige: romanen var nominerad till både Finlandia- och Augustpriset och vann Nordiska rådets litteraturpris. Romanen diskuterades omfattande i olika medier: i pressen, i kultur- och faktagrogram på tv och i bokbloggar på internet. Denna roman har således utmärkta förutsättningar att påverka vårt kollektiva minne angående inbördeskriget. För att få en uppfattning om den diskussion *Hägring 38* orsakade tar jag upp romanens mottagande: på vilket sätt reagerade recensenterna på Westös beskrivningar av händelserna 1918? Vilka andra teman lyftes fram? Litteraturkritik är förstås bara en del av receptionen, men den är en viktig del som belyser "hur en tid såg på ett verk" (Svedjedal 2009, 158–159). Fokus ligger på det inhemska mottagandet, men som jämförelsepunkt används recensioner som har publicerats i tidningar i Sverige. Därtill använder jag några intervjuer för att belysa diskussionen kring olika teman.³

Händelserna i *Hägring 38* utspelar sig i Helsingfors under åtta månader 1938. Europa förbereder sig för ett nytt krig i skuggan

---

Anneli Kanto (*Verisuusut* 2008), Rosa Meriläinen (*Nainen punainen* 2012), Anni Kytömäki (*Kultarinta* 2014) och Enni Mustonen (*Sidotut* 2007, *Ruokarouva* 2016).

2 För en introduktion till studier i det kulturella minnet se t.ex. Korhonen 2016; Redin & Ruin 2016.

3 Det undersökta materialet består av 20 recensioner publicerade i finska (6), finlandssvenska (8) och sverigesvenska (6) (webb)tidningar och tidskrifter. Intervjuerna jag hänvisar till är Novak & Puttonen 2013 (*Aamun kirja*, Yle TV1), Sägbohm 2013 (*Bettina*, Yle Fem) och Sivers 2013 (*Malou efter tio* TV4).

av det första världskriget. I Finland är det inbördeskriget som fortfarande delar in människor i vinnare och förlorare. I centrum av berättelsen står advokaten Claes Thune och hans kamratkrets, den så kallade Onsdagsklubben, som regelbundet samlas för att diskutera, äta och dricka. De representerar den segrande vita sidan. Den besegrade, röda sidan representeras av Thunes kontorist Matilda Wiik och hennes bror Konni Ahlbäck. Matilda har skapat sig alternativa personligheter för att kunna komma över sina upplevelser i fångsläget. När hon möter gärningsmannen i Thunes kontor tjugo år senare, får den våldsamma och hämndgiriga Miljafroken makten.

Kjell Westö, inbördeskriget och det kulturella minnet

I början av sin litterära karriär på 1980-talet skrev Westö dikter och noveller, men mest känd är han för sina långa episka romaner som skildrar Helsingfors vid olika tidpunkter. Med *Hägring 38* fortsätter Westö att gräva i ett tema som han har lyft fram i flera av sina romaner. Temat är inbördeskriget och redan i *Vadan av att vara Skrake* (2000) som beskriver händelser i början av 1950-talet, finns det ett kapitel som skildrar avrättningar av röda i Jakobstad. Den Finlandiaprisbelönta *Där vi en gång gått* (2006) tecknar de första decennierna av 1900-talet och där står inbördeskriget i centrum. Detta tema utgör således ett kontinuum i Westös produktion. Westö känner den litterära tradition som hans romaner tillhör (se t.ex. Holmström 2008; Laine 2007; Westö 2000). Roger Holmström (2008, 125–126) nämner till exempel Väinö Linna, Anna Bondestam och Runar Schildt som föregångare. Här kan tilläggas Ralf Nordgren, vars banbrytande roman *Det har aldrig hänt* (1977) Westö explicit hänvisar till. Hämndmotivet där en kvinna hämnas på den man som har våldtagit henne, har behandlats i många romaner och filmer, ett exempel är Märta Tikkanens omtalade *Män kan inte våldtas* (1975).

Westö diskuterar inte bara tidigare skildringar av inbördeskriget utan för även dialog med sina egna romaner (Kuhlefeldt 2006), och *Hägring 38* kan betraktas som en fortsättning på *Där vi en gång gått* som slutar 1938. Westö skildrar kriget och dess följder från

bägge sidor och flera av de motiv som behandlas i *Där vi en gång gått* återkommer i *Hägring* 38. Westös röda och vita är individer och han lyfter fram hur heterogena och oeniga de krigande parterna var internt. Händelsernas konsekvenser för individens psykiska hälsa framhävs tydligt, även om karaktärerna behandlar sina traumatiska upplevelser på olika sätt. I *Där vi en gång gått* deltar Eric 'Eccu' Widing motvilligt i straffexpeditioner och han plågas under resten av sitt liv av minnena av arkebuseringar och blodiga kroppar. Cedric 'Cedi' Lilliehjelm däremot engagerar sig ivrigt i avrättningar, men bilderna hinner ikapp även honom senare.⁴

Konflikter, som krig, är händelser där våra minnesbilder och den offentliga minneskulturen flätar in sig i varandra. Det är således inte förvånande att många forskare i sina studier har fokuserat på krig, dess konsekvenser, hur det narrativiseras och hur dessa berättelser formar och förändrar våra minnen.⁵ Enligt den franska sociologen Maurice Halbwachs är minnet en social konstruktion, det vill säga våra minnesbilder präglas alltid av den sociala miljön eller av de sociala miljöer där vi ingår (Erl 2011, 14). Den tyska egyptologen Jan Assmann vidareutvecklade Halbwachs begrepp om det kollektiva minnet och delade in det i kommunikativt och kulturellt minne. Det kommunikativa minnet syftar på det sätt på vilket hågkomster överförs inom små sociala gemenskaper, till exempel inom en familj, från en generation till nästa. Det kommunikativa minnet sträcker sig från åttio till hundra år tillbaka, eller tre till fyra generationer, medan det kulturella minnet som förmedlas genom olika medier och institutioner går längre tillbaka i tiden. Det finns reciprocitet mellan dessa två minnessätt, det vill säga att minnesbilder som cirkulerar inom en familj eller en släkt tar intryck från historieböcker, filmer och andra medier, och omvänt, de kommunikativa minnena utgör grunden till det kulturella minnet (Assmann 2010; Erl 2011, 27–33). Assmann (2016, 115) talar om fixpunkter eller minnesfigurer, och inbördeskriget är precis en sådan kritisk händelse ”som hållits i minne genom olika

4 Tuomas Juntunen (2013, 322–325) har analyserat Eccus och Cedis personligheter och deras olika sätt att förhålla sig till förödmjukelser de utsätts för som fångar hos de röda

5 Se till exempel sådana samlingsverk som *Memories and Representations of War. The Case of World War I and World War II* (2009) och *Plots of War. Modern Narratives of Conflict* (2012).

kulturella former (texter, riter, monument) och institutionaliserad kommunikation (recitation, tillträde, betraktelse)".

Den tyska forskaren Astrid Erll (2011, 155), som har studerat 1920-talets minneskultur och den krigslitteratur som utgavs efter första världskriget, ser litteraturen som en betydelsefull påverkare i vårt samhälle. Litteraturen kan förändra läsarens föreställningar om världen och även hans handlingsätt. Enligt Erll kan litteraturen påverka det kulturella minnet om den läses i stor utsträckning i samhället och anses förmedla minnet av det förflutna. Westös *Hägring 38* är en historisk roman som handlar om vårt gemensamma förflutna, och den har, som sagt, lästs, recenserats och belönats. Att utreda hurdan effekt en roman har på sin läsare är nästan omöjligt, men böcker som blir föremål för omfattande diskussion – precis som Westös roman – har åtminstone potential att förmå läsaren att reflektera över de frågor som romanen behandlar (Erll 2011, 158).

Sture Packalén (2010, 78) använder i sin studie om tyskspråkig efterkrigstidslitteratur termen *minnesgemenskap* som syftar på en grupp "med gemensamma präglade erfarenheter, liknande värderingar och förhållningssätt".⁶ Det har aldrig funnits bara ett sätt att minnas händelserna 1918. Redan före och under inbördeskriget fanns det flera olika förhållningssätt både bland de högersinnade och bland de vänsterinriktade och detta fortsatte efter kriget.⁷ Det finns ändå en stark uppfattning att alla finlandssvenskar kämpade på den vita sidan under inbördeskriget (Westerlund 2006; Westö 2000). Magnus Westerlund lyfter, i sin studie om finlandssvenskars deltagande i inbördeskriget, fram att det har funnits en stark tendens att betona finlandssvenskarnas insats i kriget på den vita sidan och att bara få "vilsledda" anslöt sig till socialisterna. Westerlund rättar till denna missuppfattning och visar att flera tusen svenskspråkiga kämpade på den röda sidan. Efter kriget ville man tysta ner saken, delvis eftersom språkstriden hade blossat upp igen (Westerlund 2006, 130, 139–140, 163–165). Uppfattningen om

6 Minnesgemenskaper ("Erinnerungsgemeinschaften") är ursprungligen ett begrepp som den tyske minnesforskaren Harald Welzer (2002) lanserade och som Packalén har omformulerat.

7 I samlingsverket *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy* (2014) behandlar flera skribenter de växlande föreställningarna kring inbördeskriget. I några artiklar lyfts även kulturella produkter fram, såsom romaner och filmer.

finlandssvenskar som enhälligt stödde den vita sidan har medvetet konstruerats genom att framhäva några egenskaper och förtränga eller glömma de andra. Med andra ord handlar det om "en förestäld gemenskap" enligt Benedict Andersons (2007) klassiska studie i nationalismens ursprung. Westö har kämpat mot denna felaktiga föreställning om finlandssvenskars "vithet" med sina romaner där det finns ett brett spektrum av röda och vita karaktärer och där svenskspråkig arbetarklass skildras vid sidan av den mer traditionella överklassen.

Efter Sovjetunionens upplösning i början av 1990-talet förstärktes de nationalistiska tendenserna om igen och man började åter tala om *frihetskriget* i stället för det mera neutrala *inbördeskriget*. Under de senaste decennierna har både forskningen och fiktionen koncentrerat sig på enskilda öden i stället för kollektiva sådana, med andra ord skildrar författare mångtydiga människor och diskuterar förhållandet mellan god och ond (Kinnunen 2014, 408, 430). Detta syns tydligt i Westös *Hägring* 38. Matilda är en duktig kontorist, men hon vill hämnas mannen som våldtog henne i fängsläget. Affärsmannen Leopold Grönroos beundrar Tysklands ekonomiska framgång och läkaren Lorens Arelius är en högervriden Hitlerentusiast som talar föraktfullt om judar och finnar. Trots allt hjälper dessa två män sin psykiskt sjuke judiske vän Joachim Jary genom att betala hans vård i asylen. Jary ser tydligast av dem alla det mörker som ligger bakom ord som renhet och folkgemenskap. Thune har förlorat sin hustru till sin bästa vän psykiatern Robert Lindemark. Han och Lindemark utgör den humanistiska, liberala sidan av diskussionsklubben. Lindemark hjälper Jary, han avskyr Hitler och nazister och förskräcks av (tyska) kollegers tal om handikappade och sinnessjuka som undermåliga. Och ändå är det just Lindemark som har misshandlat Matilda.

Röd arbetarkvinnas lott

I sin produktion har Westö skildrat människor både från borgerliga kretsar och från arbetarklassen. Som redan har sagts, finns inbördeskriget och dess bittra konsekvenser i bakgrunden som en svart skugga redan i *Vådan av att vara Skrake*, och där lyfts

också de mångkulturella arbetarstadsdelarna fram, där finsk- och svenskspråkiga familjer bodde sida vid sida. Efter publiceringen av romanen skrev Westö i en artikel, att ”min generations människor knappt vet att det funnits svenskspråkiga arbetarkvarter” och att han ”ville återinskriva i vårt minne en del av vår svenskspråkiga helsingforshistoria som vi glömt eller förträngt” (Westö 2000, 9). Klyftan mellan samhällsklasserna som inbördeskriget ytterligare fördjupade finns kvar i *Hägring 38*. Den Långa bron som leder från centrum till fattigare kvarter beskrivs som ett gränsmärke. Thune har vänner som ”aldrig satte sin fot norr om Långa bron” (H, 166) och även han själv blir överraskad när han besöker Matildas vän Fanny Ålander och ser hur ”rent och fint” det är hemma hos henne. När de vandrar tillbaka till centrum ser Thune inga sådana arbetarkvarter som han hade föreställt sig.

På film och i böcker skildrades Helsingfors arbetarkvarter fortfarande som nergångna och dystra. Lägenheterna var sotiga kyffen, på mörka bakgårdar och i smala gränder dvaldes tjuvar och fala kvinnor, fabriksvislorna tjöt och skorstenarna spydde ut sin svarta rök, längs gatorna drev oreglerliga pojkgäng på jakt efter någon att råna eller bara slå ner [...] (H, 165).

Berättaren ger i den här scenen en antydning om Kaptensens identitet, för det sägs att i början av tjugotalet när Thune hade gått på dans i Sörnäs med sina vänner, hade Lindemark ”känt sig särskilt obekvämt och ibland uteblivit” (H, 166). Antagligen ville Lindemark inte möta de röda som kanske varit i samma fängslager där han hade arbetat som vakt. I någon mån kan Lindemark också betraktas som ett offer. Det beskrivs att han varit ”mycket ung [...] bara barnet” (H, 36) och att han varit omtyckt bland fångarna. Han var bara korpral fastän han på skämt kallades Kaptenen. Matilda och Kaptenen möts första gången vid en hälsokontroll där fångarna beordras till en förnedrande undersökning av veneriska sjukdomar. Matilda minns Kaptenen som en ung, ”fjunig” pojke som skrattade åt henne och kommenterade hennes nakenhet (H, 159, 205). Hur har en sådan yngling kunnat begå ett så förfärligt brott som våldtäkt? Eller såsom Matilda frågar: ”När var människan sig själv lik, när förverkligade hon sin sanna natur? [...] Det människan vill ha av sin nästa varierar. Ibland överrumplas hon av sin egen ondskan” (H, 37). När Thune vill hjälpa sin vän Jary, minns

han en sak som någon tidigare hade sagt på Klubbens möte, det att ”ett av människans starkaste incitament för att vilja göra gott är det dåliga samvetet över det onda hon gjort tidigare i livet” (H, 289). Thune kommer inte ihåg om det var Arelius eller Lindemark som hade sagt det, men läsarens tankar går till Lindemark. Han tycktes ha plågats av sina illgärningar redan i lägret eftersom han ”hade sett rädd och skamsen ut” (H, 61) när Matilda hade mött honom under dagen. Tjugo år senare är Lindemark en frisinnad man, en psykiater som hjälper sina medmänniskor, och det att han inte beskrivs som en djävul full av ondska gör hans karaktär ännu mer trovärdig. Under de senaste decennierna har det publicerats flera studier som dementerar uppfattningen enligt vilken de soldater som våldtar fiendekvinnor är onda eller psykiskt sjuka (se t.ex. Kivimäki 2007).

I *Hägring 38* är det Matilda och hennes familj som representerar arbetarklassen. Hennes mor Zaida var ryskfödd och hennes far hade arbetat som mekaniker på järnvägsverkstaden och var med i arbetarrörelsen. Fadern hade dött i en arbetsolycka redan 1915, och Zaida under våren 1918 i Tammerfors. Med Zaidas karaktär fortsätter Westö att skildra det mångkulturella Helsingfors. Överskridandet av språkliga, samhälleliga och kulturella gränser har kännetecknat Westös skrifter redan från början, som Heidi Grönstrand (2012) har visat. Zaida påstås ha gripit till vapen fastän hon hade sagt till Matilda att hon bara skulle ”koka soppa och sköta sårade” (H, 264). Matilda var tvungen att ta anställning i röda gardet för att kunna försörja Konni. Efter krigets slut fördes hon till fånglägret och elvaårige brodern Konni till barnhemmet. Matilda och Zaida representerar det som hände många röda kvinnor. De arbetade i röda gardet till exempel vid sjukvården och matförsörjningen – ett viktigt motiv var lönen – men det fanns kvinnor som tog till vapen av ideologiska orsaker. Efter kriget blev de utsatta för våldet, många våldtogs och en del blev dödade. Genom att våldta en fiendekvinna förnedrar soldaten inte endast denna kvinna utan även de fiendemän som borde kunna skydda sina egna kvinnor och slutligen förnedras hela nationen (Lintunen 2014, 212–216, 225–226). Konni representerar de röda barn som har förlorat sina föräldrar. Dessa föräldralösa barn ville de borgerliga kretsarna uppfostra enligt vita ideal (Lintunen 2014, 228). Konni

växer upp till en ombytlig och oregerlig man. Efter att Matilda har tillfångatagits placeras Konni i ett barnhem och tre år senare blir han flyttad till ett garnisonsområde för att få utbildning vid Gardesbataljonen. Det antyds att Konni där blir våldtagen. Det förfärar Matilda, eftersom hon inte har kunnat hålla sitt löfte till Zaida att skydda Konni. Konni nämns inte ofta i recensioner men Tuva Korsström i *Hufvudstadsbladet* (2013) lyfter fram det faktum att han ”förkroppsligar också arbetarbarnens utsatthet under och efter inbördeskriget”.

I *Där vi en gång gått* skildrade Westö även de röda som företog husrannsakingar, begick brott och grep till vapen, men i *Hägring 38* fokuserar Westö på kvinnor som bestraffades utan anledning och fördes till läger och på barn som hamnade på barnhem. I denna roman framförs tydligt de orimliga straffåtgärderna och det obefintliga rättsskydd som den förlorande sidan hade.

”Ett gott minne är inte alltid en bra sak att ha”

Minnet och minnesbilder står i centrum av *Hägring 38* i många avseenden. Tillsammans med andra romaner och studier som har utgivits under 2000-talet bearbetar den vårt kollektiva minne angående händelserna 1918, den uppvisar också hurdan påverkan inbördeskriget och dess konsekvenser hade i samhället i slutet av 1930-talet, men i synnerhet framhäver den enskilda personers lidande. Många fick ett livslångt trauma och detta förkroppsligas av Matilda, som skulle vilja glömma vad som hände i fånglägret men inte kan det. När hon möter Kaptenen igen, dyker alla minnena upp och hon börjar drömma mardrömmar om sin lägertid. Hon minns hur matransonerna under sommaren blev mindre och sämre och hur dödssiffrorna började växa. Kvinnorna framstår som segare än männen som verkar ha tappat livsviljan. Kvinnorna flyttas till ett annat fångläger och där möter Matilda sin plågoande. Kaptenen hittar henne bland andra kvinnor, gång efter annan: han ”lade sig bakom henne och lade handen hårt över hennes mun” (H, 205) och Matilda hörde ”den tunga andningen tätt där bakom, händerna på hennes bröst, rörelserna inuti henne och den spända rösten som viskade *fröken Milja åh fröken Milja* just innan” (H, 268).

Matildas trauma tar sig uttryck som fysiska symtom, och det är Miljafröken som gestaltar de svåra minnena. Miljafröken biter sina fingertoppar tills de ömmar, den ”propra fru Wiik” (H, 8) får skämmas sedan och Matilda tar hand om problemet genom att få maniky. Matilda påminner om Eccu i *Där vi en gång gått*, fastän de representerar olika parter i konflikten. Bägge avskyr inbillad ohyra och reagerar fysiskt på psykisk ohälsa: Eccu tvättar sina händer ständigt tills de är röda och sträva. När Matilda blir nervös eller känner sig hotad börjar hon känna hur det kryper i hennes kropp.

Det kröp på hela kroppen, till och med i håret kröp det, små små löss överallt, de kittlade mot hennes hårbotten när de tog sig fram, de fanns på underarmarna och på ryggen och på hennes lår och i ljumskarna och till och med där inuti, hon hade börjat känna ohyran redan hösten efter lägren, läkaren hade sagt att det var inbillning, [...] en reaktion som infann sig när hon blev pressad [...] hon hade aldrig blivit av med dem [attackerna], inte helt och hållet, inte ens fast hon höll människorna på avstånd så gott hon kunde: attackerna kom ändå, de små djuren låg alltid där och lurade (H, 259–260).

Matildas kropp minns och hon känner sig besudlad av det som hände i lägret. Maria Wegelius (2013) hänvisar i sin recension till likheter med Sofi Oksanens *Utrensning* (2008) där spyflugor ofta uppträder. Hon talar också om den paradoxala skammen som Matilda känner fastän det som hände inte var hennes fel. När Thune berömmar Matildas goda minne är det inte förvånande att hon svarar att det ”inte alltid [är] en bra sak att ha” (H, 179). Berättaren beskriver Thune som en frisinnad humanist och det är han också. Han tar Matilda i försvar mot sin systerson Rolf-Åke Hansell, en delägare av firman, vars inställning mot fru Wiik är nedlåtande och föraktfull. Thune är trots allt en representant för överklassen som känner till fångläger och avrättningar men ändå inte kan begripa den verkligheten och har svårigheter att tala om saker med deras rätta namn. I nästa citat syns även det samband mellan händelserna 1918 och berättelsens nutid där några folkgrupper är mindre värda än andra:

[Matilda] visste att inte ens välmenande män som Thune tog ord som *straffläger* eller *dödskoloni* i sin mun, särskilt inte nu när man börjat

spärra in människor i läger i andra länder. Också goda män som Thune ville glömma att lägren funnits. (H, 265)

Människovärde, eller rättare sagt avsaknad av det, är ett av romanens viktigaste teman. I Onsdagsklubben debatteras händelserna i Tyskland, raslagar och judepogromer, men 1938 visste man inte att koncentrationsläger skulle komma att användas för massförstörelse. Romanen utmanar läsaren att jämföra fångläger 1918 och läger i Nazityskland – eller varför inte de läger där Finland spärrade in sovjetiska krigsfångar under fortsättningskriget – och se vart förakt för andra raser och oliktankande leder. Matilda vill berätta åt Thune om lägret men fruktar att han ska anförtro sig åt Kaptenen. Ändå bestämmer hon sig för att avslöja några detaljer och det som hon berättar gör Thune illamående:

Om jag säger att jag har sett en man böja sig ner efter en cigarettfimp och få huvudet bortskjutet så att bara halva skallen satt kvar medan hjärnan rann som grå havregrynsgröt ner längs en förrådsvägg? Om jag säger att jag har sett ett barn födas på ett smutsigt asfaltgolv och dö och slängas upp på ett lastflak som en vedklabb några timmar senare? Slutar ni ställa mig frågor då? (H, 265)

Groteska fall som de ovan nämnda har beskrivits i faktaböcker som handlar om inbördeskriget, såsom Westö påpekar i en intervju (Sivers 2013), och de är en fruktansvärd del av vår minneskultur när det gäller händelserna 1918. Med dessa skildringar framhäver Westö kraftigt att finlandssvenskar drabbades av dessa förfärligheter på liknande sätt som finnar.

Matilda har utvecklat olika strategier för att få Miljafröken att tiga och för att åtminstone för en stund glömma tiden i fånglägret. Varje veckoslut går hon på bio en eller flera gånger. De filmer hon ser är lätta och underhållande, med andra ord, just sådan eskapism som Lindemark anser vara tillgänglig i stor mängd för massorna i en tid då verkligheten är ”grymmare än någonsin” (H, 250). Men det är det förflutna, inte nuet, som Matilda vill fly. Jag ska lyfta fram några av de filmer som uppträder i romanen, eftersom filmerna belyser Matildas karaktär och hennes växlande sinnestillstånd. När Matilda går till Alphyddan för att se *Hulda från Juurakko* blir hon medveten om det ironiska faktum att det är hon som sticker ut i publiken som består av arbetarbefolkning. Matilda har studerat

på Handelsinstitutet och arbetar som kontorist i en advokatbyrå, hon har därmed lämnat sina föräldrars samhällsklass, vilket i viss mån gör henne till en utomstående – en typisk karaktär i Kjell Westös romaner. Hon har sett filmen två gånger tidigare, men den här gången ställer hon sig kritisk till den och kan inte begripa varför arbetsgivare har ansett att filmen sprider farliga tankar och försökt förbjuda sina hembiträden att se den.

En film som hon inte vill se är *Jägarens brud*. Filmen nämns flera gånger i romanen och den har en speciell betydelse för temat inbördeskriget. Thune har sett Risto Orkos nya filmatisering om Sam Sihvos sångspel (1921) men inte gillat filmen ”där en av de finska jägarna [...] sparkade till en spion och väste ’judejävvel!’” (H, 167). En av Matildas bekanta anser att filmen är lögnaktig propaganda. När Matilda slutligen ser filmen påpekar Miljafröken att en av jägarna liknar den unga Kaptenen, vilket får Matilda att må illa. Slutscenen där jägarna rider över slagfältet och ropar ”Leve det fria och självständiga Finland!” (H, 208) skrämmer Matilda. Slutscenen hänvisar till inbördeskriget och filmen har ansetts vara både antisemitisk och ryskfientlig; teaterpjäsen och filmen orsakade en not från Sovjetunionen 1948: filmen förbjöds i december 1948 och släpptes fri först 1986 (Eerola 2009, 70–71; Sedergren 2006, 82–86). Denna film är en del av vårt kulturella minne angående konflikter kring Finlands självständighet, även om inbördeskriget uteslutits från filmen. Jägarna, det vill säga den vita sidan, presenteras som försvarare av fosterlandets suveränitet mot fientliga krafter, må de vara judar, ryssar eller andra slags förrädare.

Historiens mottagande

Offentligheten och recensenter har behandlat Westö saktmodigt, men hans tolkningar av inbördeskriget i tidigare romaner har i någon mån kritiserats. Pia Ingström (2000) talar om nostalgins etik i sin recension av *Vådan av att vara Skrake*. Hon frågar efter ”de moraliska implikationerna” av att ”hänge sig just åt nostalgi”, om än hon anser att nostalgin hos Westö inte betyder ”idyllisering av det förflutna”. Westö svarade i den omfattande artikeln

”Nostalgi eller omprövning?” där han illustrerade några teman som behandlas i romanen och sin vilja att omskriva historien:

Men det som på ytan ser ut som nostalgi kan vara ännu mer. Det kan vara ett försök till en omprövning eller åtminstone en komplettering av historien sådan som den skrivits ner och traderats. Det kan vara ett försök att skriva in i läsarens föreställningsvärld sådant som glömts eller förträngts eller aldrig varit framme i ljuset (Westö 2000, 8).

Denna ”komplettering av historien” är precis det som Westö gör med sina romaner om finlandssvenskars deltagande i inbördeskriget. Westö fortsatte med temat sex år senare i *Där vi en gång gått*, som också utsatts för kritik fastän den belönades med Finlandpriset. Stefan Brunow som i sin kolumn ”Westö och östhotet” publicerad i *Hufvudstadsbladet* jämför *Där vi en gång gått* med en nylagd asfaltgata som är ”len och skön att köra på”, anser trots allt att författarens tolkningar av inbördeskriget öppnar gamla ärr. Brunow anser att händelserna 1918 bearbetats tillräckligt och att Westö inte tillför något nytt i diskussionen, som Brunow till och med hävdar vara ”påkallad av Kreml” (Brunow 2006a; 2006b.) Brunows kolumn föranledde ett svar från Henrik Jansson (2006) som försvarade sin kollega och hans roman. Jansson tycker att inbördeskriget inte är ”ett avslutat kapitel”, om det hade varit så, ”hade den vita historieskrivningen för evigt fått stå oemotsagd och den vita terror som avslutade kriget förblivit fördold”. En smula överraskande var att kritiken kom från finlandssvenskt håll (se även Laine 2007). Debatten som romanen väckte vittnar om att det fanns motstridiga tolkningar av händelserna 1918 och att temat var känsligt. Inbördeskriget har varit ett svårt ämne för vårt kollektiva minne, eftersom man där kämpade mot sina egna landsmän, om än man under och efter kriget försökte framställa bolsjevismen och ryssarna som faktiska fiender. Vinterkriget och, i nypatriotisk anda efter Sovjetunionens upplösning, även fortsättningskriget, har ansetts ena folket mot den gemensamma fienden. Om inbördeskriget kan man inte berätta en sådan stor berättelse (Kinnunen

& Jokisipilä 2012, 452, 470, passim).⁸ Med sina romaner har Westö bidragit till att detta tabubelagda ämne inte helt har förträngts.

*Hägring*³⁸ blev inte utsatt för likadan kritik. Romanen hyllades av kritiker och den fick stor uppmärksamhet även i grannländerna efter att ha nominerats till flera nordiska priser. Finlands inbördeskrig har i själva verket diskuterats i Sverige under de senaste åren; ett motiv har varit de cirka 1 100 svenska frivilliga och officerare som kämpade på den vita sidan (se t.ex. Larsmo 2010). Recensenterna talar om Finlands ”svåra”, ”dramatiska” eller ”blodiga” historia, nämner svältlägren, de tiotusentals som dog där och såren som ”blöder alltjämt”. Att Finlands 1900-talshistoria är relativt okänd för svenskar framförs av flera skribenter (Arnald 2013; Forslid 2013; Tunbäck-Hanson 2013). I *Dagens Nyheter* förklarar Jan Arnald (2013) ingående för svensk publik vad som hände i Finland år 1918 och han lyfter fram saken även i titeln, där han talar om ”Finlands svarta hål”.

Angående temat i denna artikel, inbördeskriget i vårt kollektiva minne, är det mest intressanta hur recensenterna i Finland uppmärksammade Westös skildring av händelserna 1918. I alla recensioner som här har studerats nämns kriget och dess inverkan på huvudpersonen åtminstone i förbigående. Recensenter talar till exempel om ”dubbelt trauma”, eftersom Westö beskriver både inbördeskriget och det annalkande andra världskriget (Wikström 2013). Många refererar till inbördeskriget som ett trauma som krävde utredning på 1930-talet (Majander 2013), och fortfarande kräver det: ”Hur länge ska vi behöva behandla inbördeskriget? Svaret är förstås: tillräckligt länge. Så länge att det sjunker in”, avslutar Jenny Wikström (2013) sin recension i *Åbo Underrättelser*. Wikström skriver även om fiktionens betydelse. Skönlitteraturen har ett ansvar, den får inte bli överflödigt: ”den ska gå till ärrvävnad och brännskada, den ska vidröra det onda”.

⁸ Tiina Kinnunen och Markku Jokisipilä (2012, 469–470; se även Kinnunen 2014, 419–421) hänvisar till debatten kring Katariina Lillqvists dockanimation *Uralin perhonen* (2008, *Fjärilen från Ural*) som ett exempel på nypatriotism. I filmen representerades C.G.E. Mannerheim som slaktare av röda under inbördeskriget men även som homosexuell – mottagandet fokuserade på det sistnämnda temat och inte på inbördeskriget. Sanna Karkulehto (2011) anser att inbördeskriget avsiktligt uteslöts från diskussionen, eftersom ämnet var för smärtsamt.

Kyrkpressens (2013) Sofia Torvalds för fram litteraturens förmåga att skapa ”minnen” om händelser som vi själva inte har upplevt:

När jag tänker på Kjell Westös höstroman *Hägring 38* tänker jag på färger: brunt, grått, människor i sepiatoner som står som om de poserade inför någonting som inger dem en vag känsla av oro. [...] Och sedan, som sagt, en värld i sepiabrunt, med människor som poserar som om de visste att ingreppet kommer att bli plågsamt. Så kommer jag alltid att minnas det sista året innan kriget kom, trots att jag inte ens var född då.

Torvalds refererar här till de föreställningar som Westös roman framkallar. Marianne Hirsch (2012, 5, *passim*) använder begreppet postminne, *postmemory*, för att beskriva sådana minnen som den andra och tredje generationen så att säga har ärvt från sina föräldrar och deras föräldrar exempelvis genom berättelser och fotografier. Minnena överförs dock inte endast genom personliga förbindelser till efterkommande generationer, utan även genom media och kulturella produkter. Litteraturen, i synnerhet den historiska romanen, kan ha en stor betydelse vad gäller kunskaper om vår gemensamma historia och våra inställningar till konflikter.

En jämförelse som återkommer i recensioner är mellan nutiden och 1930-talet som anses vara ”en spegelbild av vår egen tid med dess rashets, främlingsfientlighet och näthat” (Korsström 2013). Tidsandan kommer fram i en verklighetsbaserad historia om hundrametersloppet vid invigningen av Olympiastadion. Joachim Jarys brorson Salomon Jary – i verkligheten Abraham Tokazier som representerade den judiska idrottsföreningen Makkabi – vinner loppet men placeras fjärde av funktionärerna; antisemitiska åsikter har ansetts ligga bakom beslutet. Westös skildring fick stor uppmärksamhet i olika media: man talade om ”justitiemordet”, och till slut var Finlands Friidrottsförbund tvunget att be om ursäkt och ändra resultatlistorna (se t.ex. Sippola & Hakola 2013; Dönsberg 2013). I finska och finlandssvenska media nämns tävlingen ofta och även dess verklighetsbakgrund (Korsström 2013; Hedman 2013; Wegelius 2013; Öhman 2013; Sågbom 2013), bland svenska kritiker hänvisar enbart *Svenska Dagbladets* Torbjörn Forslid (2013) till saken utan att säga någonting om historien bakom den. Incidentens betydelse kan naturligtvis inte vara lika stor för svenskar som för finländare. Finlands vapenbrödraskap med Nazityskland

har varit ett svårt tema för vårt kollektiva minne, men under de senaste åren har diskussionen varit mer öppen än tidigare. Det är således inte överraskande att stadionepisoden som betraktades som ett bevis för den rådande antisemitismen i 1930-talets Finland fick stor publicitet i tidningar och tv-program.

I romanen diskuterar Matilda och Thune löptävlingen. "[N]i tror att rättvisa är något självklart", säger Matilda, när Thune rasar indignerad över händelserna på Stadion. "Att få rättvisa är ett privilegium", fortsätter hon. Matildas ord sätter händelsen i rätt perspektiv och erinrar läsaren om rödas erfarenheter i lägren och om det rättsskydd som de saknade. Denna fras återkommer i recensioner (Komu 2013; Majander 2013; Vainikkala 2013) och Westö själv har lyft fram den som en nyckelfras. Han säger att det handlar om demokratin och yttrandefriheten, som för oss är självklarheter men som både 1918 och 1938 var hotade och som vi kan förlora om vi inte är vaksamma (Novak & Puttonen 2013).

Att omskriva historien

Fiktionen har i högre grad än den akademiska forskningen möjlighet att behandla samhällets smärtpunkter, och så att säga gå under huden på läsaren – det har redan Väinö Linnas trilogi *Under polstjärnan* bevisat (se t.ex. Laine 2007). Uppståndelsen kring den löptävlingsepisod som tas upp i *Hägring 38* är ett bra exempel på litteraturens makt att få till stånd förändring. Men det finns ett viktigare ärende som Westö vill lyfta fram och skriva om. Westö har valt en röd kvinna som huvudperson. Matilda representerar den finlandssvenska arbetarklassen och de som kämpade på den röda sidan och hamnade i fängslaget efter krigets slut. Westö har upprepade gånger påpekat, att inbördeskriget har varit "ett ännu större tabu för finlandssvenskarna än vad det är för de finskspråkiga" (Hirvasnoro 2007; Langa 2003; 17–19; Westö 2000). Efter publiceringen av *Hägring 38* konstaterade Westö i en intervju att temat fortfarande är känsligt men inte längre lika tabubelagt som fram till de senaste åren och att diskussionen kring romanen har varit "överraskande analytisk" (Sivers 2013). Romanens mångskiftande berättande och många teman ger utrymme för

olika tolkningar. I alla recensioner noterades inbördeskriget som ett av romanens teman, därtill lyfte recensenter i synnerhet fram krigshotet och 1930-talets tidsanda som präglades av antisemitism. I några texter och diskussioner framfördes tydligt att romanen handlade om finlandsvenska röda och att inbördeskriget splittrade finlandssvenskar i vita och röda på samma sätt som det splittrade finnar (Hedman 2013; Söderling 2013; Novak & Puttonen 2013). Ändå överskuggades detta tema i någon mån av den stora uppmärksamhet som den felaktigt dömda löptävlingen fick.

Westös gestalter, både de skyldiga och offren, är unga människor, nästan barn, under 1918. Deras upplevelser och lidanden är universella och romanen fick ett positivt mottagande överallt. Westö har överskridit språkgränserna och hans romaner publiceras samtidigt på svenska och på finska. Därmed skriver Westö historien om finlandssvensk arbetarklass och om de kvinnor och män som anslöt sig till socialister för att bygga upp en bättre värld i allmänhetens minne, inte bara den svenskspråkiga utan även den finskspråkiga allmänhetens. Föreställningen enligt vilken alla finlandssvenskar kämpade på den vita sidan har uppvisats som felaktig, till exempel av sådana författare som Sigrid Backman, Anna Bondestam och Ralf Nordgren. Denna envisa uppfattning har även bekämpats av Kjell Westö (2000, 10) som med sin vilja att upptäcka "nertystade, förträngda och bortglömda historiska skeenden och ögonblick" fortsätter att skriva mångfasetterad och polyfon historia.

Primärlitteratur

Westö, Kjell (2013): *Hägring 38. Roman*, Helsingfors: Schildts & Söderströms (= H)

Sekundärlitteratur

- Anderson, Benedict (2007): *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* [*Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 1983], övers Joel Kuortti. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino
- Arnald, Jan (2013): ”Sugande om Finlands svarta hål”, *Dagens Nyheter* 20.8.2013 <http://www.dn.se/kultur-noje/sugande-om-finlands-svarta-hal/> [hämtat 21.8.2016]
- Assmann, Jan (2016): ”Kollektivt minne och kulturell identitet” [Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität, 1988], övers. Peter Handberg, i *Mellan minne och glömska. Studier i det kulturella minnets förvandlingar*, red. Johan Redin & Hans Ruin. Göteborg: Daidalos, s. 111–120
- Assmann, Jan (2010): ”Communicative and Cultural Memory”, i *A Companion to Cultural Memory Studies*, red. Astrid Erll, Ansgar Nünning, Berlin/New York: De Gruyter, s. 109–118
- Brunow, Stefan (2006a): ”Westö och östhotet”, *Hufvudstadsbladet* 15.12.2006
- Brunow, Stefan (2006b): ”Westö tillför inget nytt”, *Hufvudstadsbladet* 21.12.2006
- Dönsberg, Anna (2013): ”Gränsen mellan fakta och fiktion kan vara en mållinje”, *Svenska.yle.fi* 21.10.2013 <https://svenska.yle.fi/artikel/2013/10/21/gransen-mellan-fakta-och-fiktion-kan-vara-en-mallinje> [hämtat 25.9.2016]
- Eerola, Kaisa (2009): *Vuoden 1918 dramaturgiat. Sisällissotavuoden tulkinta kotimaisen elokuvan kautta 1956–2008*. Pro gradu -avhandling <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19846>, Tampere: Tampereen yliopisto [hämtat 25.9.2016]
- Erll, Astrid (2011): *Memory in Culture*, övers. Sara B. Young. New York: Palgrave Macmillan
- Forslid, Torbjörn (2013): ”Imponerande prestation belyser Finlands svåra historia”, *Svenska Dagbladet* 25.8.2013 [http://www.svenskadaybladet.se/2013/08/25/imponerande-prestation-belyser-finlands-svåra-historia/](http://www.svenskadaybladet.se/2013/08/25/imponerande-prestation-belyser-finlands-sv%C3%A5ra-historia/)

- svd.se/imponerande-prestation-belyser-finlands-svara-historia [hämtat 25.9.2016]
- Grönstrand, Heidi (2012): ”Kjell Westö – kielisiltojen rakentaja ja kulttuurisen järjestyksen uudelleen muotoilija”, *Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 54 (2012), s. 143–159
- Hedman, Kaj (2013): ”Sublimt kammerspel på krigets tröskel”, *Kiiltomato / Lysmasken* 29.11.2013 <http://www.kiiltomato.net/kjell-westo-hagring-38/> [hämtat 21.8.2016]
- Hirsch, Marianne (2012): *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture after the Holocaust*. New York: Columbia University Press
- Hirvasnoro, Kai: ”Kjell Westö: Vuosi 1918 on vieläkin mieluiten vaiettu asia”, *Kansan Uutiset Viikkolehti* 2.2.2007
- Holmström, Roger (2008): ”Bofinken har varken frejdebevis eller medlemsbok. Några finlandssvenska berättare om inbördskriget 1918”, *SFV-kalendern 2008*. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner, s. 116–128
- Ingström, Pia (2000): ”Öringfiskaren i utkanten”, *Hufvudstadsbladet* 23.9.2000
- Jansson, Henrik (2006): ”Bakhållsmässiga knivhugg”, *Hufvudstadsbladet* 20.12.2006
- Juntunen, Tuomas (2013): ”Lucia vai Lucifer? Valo ja pimeys Kjell Westön romaanissa *Missä kuljimme kerran*, i *Kiviabolinna. Suomalainen romaani*, red. Vesa Haapala och Juhani Sipilä. Helsinki: Avain, s. 313–332
- Karkulehto, Sanna (2011): ”The ’Greatest Finn’ meets the ’Gay Marshal’: Foucault’s cycle, national narratives and The Butterfly of the Urals”, *Journal of Scandinavian Cinema* vol. 1, 2/2011, 177–197
- Kinnunen, Tiina (2014) ”The Post-Cold War Memory Culture of the Civil War: Old-New Patterns and New Approaches”, i *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, red. Tuomas Tepora, Aapo Roselius. Leiden: Brill, s. 401–439
- Kinnunen, Tiina & Jokisipilä, Markku (2012): ”Shifting Images of ’Our Wars’. Finnish Memory Culture of World War II”, i *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, red. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. History of Warfare, 69. Leiden: Brill, s. 435–482

- Kivimäki, Ville (2007) ”Ryvetetty enkeli. Suomalaissotilaiden neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistama seksuaalinen väkivalta ja sodan sukupuolittunut mielenmaisema”, *Kvinnoforskning* 3/2007, s. 19–33
- Komu, Eija (2013): ”Kjell Westö: *Kangastus 38*”, Savon Sanomat 19.8.2013 <http://www.savonsanomat.fi/kulttuuri/kirjat/Kjell-West%C3%B6-Kangastus-38/429952> [hämtat 25.9.2016; recensionen publicerad även i *Keskisuomalainen* 20.08.2013]
- Korhonen, Kuisma (2016) ”Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus”, i *Historian teoria. Lingvistikisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*, red. Kari Väyrynen, Jarmo Pulkkinen. Tampere: Vastapaino, s. 237–269
- Korsström, Tuva (2013). ”Skrämmande aktuell epokskildring”, *Hufvudstadsbladet* 20.8.2013 <http://gamla.hbl.fi/kultur/recension/2013-08-20/489061/bokrecension-skrämmande-aktuell-epokskildring> [hämtat 21.8.2016]
- Kuhlefelt, Eva (2006): ”Romanen som moraliskt företag”, *Hufvudstadsbladet* 7.9.2006
- Laine, Jermu (2007): ”Kjell Westön muistomerkki Tuntematomalle kommunistille”, *Kanava* 3/2007, s. 212–216
- Langa, Annika F (2002): ”Inbördeskrigets offer utreds: Finland 1918”, *Populär historia* 11.7.2002 <http://popularhistoria.se/artiklar/inbordeskrigets-offer-utreds-finland-1918> [hämtat 21.8.2016]
- Larsmo, Ola (2010): ”Det nedtystade klasskriget”, *Dagens Nyheter* 5.1.2010 <http://www.dn.se/kultur-noje/essa/det-nedtystade-klasskriget/> [hämtat 21.8.2016]
- Lintunen, Tiina (2014): ”Women at War”, i *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*, red. Tuomas Tepora, Aapo Roselius. Leiden: Brill, s. 201–229
- Majander, Antti (2013): ”Kjell Westö herättää eloon vuoden 1938 Helsingin”, *Helsingin Sanomat* 20.8.2013
- Novak, Nadja & Puttonen, Seppo (2013): ”Kjell Westö: *Kangastus 38*”, i *Aamun kirja*. Yle TV1. 12.9.2013 <http://areena.yle.fi/1-2030143> [hämtat 22.1.2017]
- Packalén, Sture (2010): *Tyska minnesgemenskaper. Nazism, krig, förföljelse och folkmord i tyskspråkig litteratur efter 1945*, Stockholm: Carlssons

- Redin, Johan & Ruin, Hans (2016): ”Förord. Det kulturella minnets förvandlingar”, i *Mellan minne och glömska. Studier i det kulturella minnets förvandlingar*, red. Johan Redin & Hans Ruin. Göteborg: Daidalos, s. 7–36
- Sedergren, Jari (2006): *Taistelu elokuvassensuurista: valtiollisen elokuvatarkastuksen historia 1946–2006*. Helsinki: SKS
- Sippola, Jussi & Hakola, Tero (2013): ”Urheiluliitto alkaa selvittää olympiastadionin vuoden 1938 oikeusmurhaa”, *Helsingin Sanomat* 20.8.2013 <http://www.hs.fi/urheilu/a1376964691112> [hämtat 25.9.2016]
- Sivers, Malou von (2013): ”Kjell Westö Augustnominerad med bok om vårt okända grannland”, i *Malou efter tio*. TV4. 20.11.2013 <http://www.tv4.se/efter-tio/klipp/kjell-westo-augustnominerad-med-bok-om-vart-okanda-grannland-2489285> [hämtat 22.1.2017]
- Svedjedal, Johan (2009): ”Kritiska tankar. Om litteraturkritiken”, i *Litteraturens offentligheter* red. Torbjörn Forslid, Anders Ohlsson. Lund: Studentlitteratur, s. 157–176
- Sågbom, Bettina: ”Kjell Westö och Israel Baran”, i *Bettina Yle Fem* 26.8.2013 <https://svenska.yle.fi/artikel/2011/08/11/kjell-westo-arbetar-sig-fram-till-berommelse> [hämtat 22.1.2017]
- Söderling, Trygve (2013): ”En försiktig mittfältare i kraftig högervind”, *Ny Tid* 26.8.2013 <http://www.nytid.fi/2013/08/en-forsiktig-mittfaltare-i-kraftig-hogervind/#more-16521> [hämtat 21.8.2016]
- Torvalds, Sofia (2013): ”Innan kriget kom”, *Kyrkpressen* 41, 10.10.2013 <http://kyrkpressen.fi/recensioner/53-Hagring-38-av-Kjell-Westo.html> [hämtat 21.8.2016]
- Tunbäck-Hanson, Monika (2013): ”Kjell Westö | Hägring 38”, *Göteborgs-Posten* 3.12.2013 <http://www.gp.se/nöje/kjell-westo-hagring-38-1.614170> [hämtat 22.1.2017]
- Vainikkala, Marja-Riitta: ”Teräksen ja vaistojen aikakausi”, *Kaleva* 23.9.2013
- Wegelius, Maria (2013): ”Ingenting är enkelt och rent”, *Svenska.yle.fi* 20.8.2013 <http://svenska.yle.fi/artikel/2013/08/20/kjell-westo-hagring-38> [hämtat 21.8.2016]
- Westerlund, Magnus (2006): ”Harhaanjohdetut torpparit ja isänmaalliset opiskelijat. Ruotsinkieliset suomalaiset ja vuoden 1918

- sota”, i *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*, red. Petri Karonen och Kerttu Tarjamo. Helsinki: SKS, s. 123–165
- Westö, Kjell (2000): ”Nostalgi eller omprövning?” *Hufvudstadsbladet, Bokextra* 26.11.2000, s. 8–10
- Wikström, Jenny (2013): ”Tills insikterna sjunker in”, *Åbo Underrättelser*, 21.8.2013 <http://www.abounderrattelser.fi/news/2013/08/tills-insikterna-sjunker-in.html> [hämtat 21.8.2016]
- Öhman, Pipsa (2013): ”Westön *Kangastus* 38: Yläluokka tunki sympatiaa natsismia kohtaan ennen sotaa”, *Lukemattomia kirjoja MTV3* 20.10.2013 <http://blogit.mtv.fi/lukemattomiakirjoja/2013/10/20/weston-kangastus-38-ylaluokka-tunki-sympatiaa-natsismia-kohtaan-ennen-sotaa/> [hämtat 22.1.2017]

Essäer

Thomas Paines sociala innovation basinkomsten

– en murbräcka för mänsklig värdighet

Leif Drambo

I ett kosmiskt perspektiv är det inte mer än ett ögonblick sedan Thomas Paine för första gången förde fram tanken om att en basinkomst borde införas; en garanterad och villkorlös minsta inkomst som ger alla en grundläggande ekonomisk trygghet och egenmakt. Året var 1796 och titeln på boken var *Agrarian Justice*. Syftet var att bekämpa fattigdom och ojämlikhet.

Thomas Paine var under 1700-talet en av upplysningstidens stora samhällstänkare, tillsammans med Locke, Montesquieu, Rousseau och Benjamin Franklin, en av författarna till den amerikanska självständighetsförklaringen 1776 om de mänskliga fri- och rättigheterna; för övrigt samma år som Paine anonymt publicerade sin skrift *Common Sense*. Paine var med sin penna aktiv i den amerikanska revolutionen (1776–1783) och den franska revolutionen (1789) som visade att samhället gick att förändra efter upplysningens idéer: makten skall utgå från folket och ingen människa är mer värd än någon annan.

I *Agrarian Justice* anser Paine att fattigdom inte är orsakad av individens tillkortakommanden utan en konsekvens av hur samhället hade utvecklats. I en ociviliserad värld existerar ingen fattigdom, men där saknas också den moderna tidens signum: jorden och industrin som producerar, konsten och vetenskapen. Men samhället har kommit att utvecklas på två sätt: en del av samhället lever i överflöd och en annan del lever i fattigdom. Vad som därför måste göras är att utrota "djävulen" och skapa större jämlikhet, ansåg han.

Till skillnad från dagens diskussion om basinkomst, som utgår från inkomstsidan, utgick Paine istället från kostnadssidan och införde begreppet "grundavgift", och som han sa: "Jag kommer inte på något bättre begrepp som kan uttrycka den här idén." Grundavgiften var en kombination av förmögenhetsskatt, som skulle betalas in av jord- och kapitalägare samt arvskatt som skulle betalas in av arvingar. I bägge fallen skulle skatten uppgå till 10 procent och betalas till en nationell fond. Fondens medel skulle uteslutande användas för att till varje individ, som hade fyllt 21 år, utbetala ett årligt belopp på 15 pund som basinkomst. När individen hade fyllt 50 år skulle istället ett årligt belopp på 10 pund betalas ut som pensionsinkomst. Hela planen redovisades i det då nya begreppet "budget", där såväl kalkyler, motiveringar och det praktiska genomförandet fanns med.

Paine underströk särskilt att förslaget inte var ett uttryck för någon form av välgörenhet, utan vilade på humanistiska värderingar, sunt förnuft, rättvisepprinciper och skulle antas under demokratiska former. "Den utvecklingsnivå samhället idag befinner sig på är lika motbjudande som det är orättvist och ojämnt. Det är absoluta motsaten till vad en civilisation borde vara" skrev Paine för 220 år sedan som motivering till basinkomsten.

För Paine var basinkomsten en revolutionerande rättvis- och jämlikhetsreform som var helt naturlig i ett civiliserat samhälle och som låg helt i linje med den "Ärorika revolutionen" i England 1688. Enligt historikern Steven Pincus var "Glorious Revolution" början på en världsomfattande revolution i rättvisa (1688: *The First Modern Revolution*). Den gav legitimitet åt att grupper som inte delade etablissemangets ideologi och praktik hade en rättighet att försöka förändra den rådande ordningen av status quo.

Tanken om basinkomst, som en garanterad medborgerlig rättighet, hamnade i bakvattnet i och med industrialiseringens genombrott, framväxten av arbetsmarknadens princip om köp och försäljning av arbetskraft, arbetarklassens organisering, fackligt och politiskt, uppbyggnaden av välfärdsstaten och inte minst inträdet av det sammanhållande och disciplinerande kitt som arbetsetiken representerade. Arbetsetiken upphöjdes till den normalitet som blev ett otvistigt rättesnöre för alla intressenter: arbetsgivare, arbetstagare och staten, och kom att ersätta Bibeln: ”Du ska arbeta i ditt anletes svett på det att du må äta ditt bröd” (1 Mosebok 3:19).

Arbetsetikens sammanfattande karaktärsdrag vilar på tre grundpelare: a) för att få något man behöver för sin överlevnad måste man göra något som andra tycker är värt att betala för; b) att arbeta är alla människors normaltillstånd, att inte arbeta är onormalt och c) att inte vara tillfredsställd med vad man redan har, utan istället hela tiden sträva efter att få mer av materiella tillgångar. Därför måste man ständigt arbeta mer och mer, hårdare och hårdare, snabbare och snabbare samtidigt som man får mindre och mindre tid över för annat, men i gengäld kan man konsumera mer och mer.

Av detta följer att det bara är sådant arbete som har ett värde på arbetsmarknaden och som erkänns av andra – en arbetskraft som kan säljas och köpas för pengar – som ger det moraliska värde som hyllas i arbetsetiken. Därmed upphöjdes det betalda arbetet till den yttersta meningen med livet. Den skulle skänka ständigt ökad materiell levnadsstandard och lycka, även om det måste ske på bekostnad av andra livsvärden.

Den basinkomst Paine föreslog strider mot denna arbetsetik och väcker två grundläggande frågor: Kan vi skilja rätten till överlevnad från försäljning av arbetskraft och kan vi vidga det socialt erkända begreppet ”arbete” bortom det arbete som erkänns av arbetsmarknadens, ekonomers och politikerns nyttoprincip?

Mot nyttotänkandet, mot arbetsetikens idé att en oupphörlig förbättring av de materiella villkoren ökar graden av tillfredsställelse och mening, har humanister i alla tider förfäktat en syn enligt vilken det som arbetsetiken anser vara onyttigt är omistliga värden

för det goda livet, ett liv som före allt annat håller den romerske filosofen Ciceros dignitas hominis högst: människans värdighet och den ”nyttiga” erfarenhetens och kunskapens värde som sitt eget ändamål, avskilt från ”nyttans” och effektivitetens marknad.

I upplysningstidens anda skrev John Adams, USA:s andra president (1797–1801) och den förste att residera i Vita huset, till sin hustru:

Jag måste studera statskonst och krigskonst på det att våra söner må vara fria att studera matematik och filosofi, geografi och naturhistoria, skeppsbyggnad och navigation, handel och jordbruk för att ge sina barn rätten att studera, måleri, poesi, musik, litteratur, bildhuggeri, gobelängvävning och porslinsstillverkning.

Folkbildare i 1800-talets Europa tänkte i samma banor. Först skulle kraft och energi ägnas åt att skaffa fram det nödvändiga och det nyttiga; förbättra de materiella villkoren och avskaffa de skriande orättvisorna och den ekonomiska och sociala ojämlikheten. När det var gjort skulle människorna låta sin tid upptas av det till synes ”nyttiga”; det som John Stuart Mill, socialliberalismens anfader, 1848 i *Principles of Political Economy* benämnde ”The Art of Living” – en omställning från arbetsetiken till respekten för den skapande människans värdighet; en livsetik. Denna ger en fungerande levande gemenskap att slå rot i, en kollektiv identitet att älska och den skapar sysslor med något meningsfullt, gott och genuint. ”Att slå rot” är enligt den franska filosofen Simone Weil ett av människans viktigaste och samtidigt kanske mest förbisedda behov. ”En människa har en rot när hon äger verklig, aktiv och naturlig livsgemenskap med andra människor som tillsammans värnar om vissa skatter ur det förflutna och vissa aningar om framtiden” skrev hon i sin bok *Att slå rot* från 1943.

Men som alla vet blev det inte så. Alltsedan 1980 kan tillståndet i våra samhällen, med nyliberalismens och dess akademiska och mediokratiska apologeters intåg, bäst beskrivas med nyttoprincipens och effektivitetens evangelium, penningens allmakt, girighetskulturens måttlöshet, det Platon kallade Pleonexia, roten till allt ont, ett vansinne som riskerar riva upp samhällsväven, en sorts dödsdrift – och en nationalpopulistisk dekadens och upplösning.

~

Det dröjde ända till 1960-talet innan Paines basinkomst återaktualiserades. Det var Martin Luther King som tog upp frågan om basinkomst 1967 sin bok *Where Do We Go from Here: Chaos or Community?* Ett centralt tema i boken var ett budskap om ”hoppets politik” för de mänskliga rättigheterna och människans värdighet.

Medborgarrättsrörelsen hade resulterat i att afroamerikaner hade vunnit slaget om rösträtten, men nu var frågan vad man skulle göra med den nya friheten. Kings slutsats var att alla, och över partigränser, måste förenas i en kamp mot fattigdom och skapa jämlikhet för allas möjligheter att uppnå ”The American Dream.” Istället för att bara ha en välfärdsstat eller en allmän klasskamp borde regeringen inrikta sig på att stärka den enskilde individens möjligheter genom att införa någon form basinkomst:

Jag är övertygad om att den enklaste lösningen kommer att visa sig vara den mest effektiva – lösningen på fattigdomen är att avskaffa den omedelbart genom en nu vida omtalad åtgärd: Den garanterade inkomsten.

King såg den garanterade inkomsten som en del av en universell medborgarrätt och som en del av de mänskliga rättigheterna. Den skulle gälla alla oavsett ras och kön, den skulle betalas ut direkt till den enskilde individen utan att gå igenom en byråkratisk och snårig administrativ labyrint och den skulle inte behovsprövas på det sätt som skedde i det offentliga bidragssystemet, något som var både förnedrande och kränkande för den som tvingades ”gå till socialen” för att överleva. Basinkomsten skulle knytas till medianinkomsten och automatiskt följa de procentuella förändringarna i den totala inkomstens utveckling (BNP-tillväxten). Den inflytelserika nationalekonomen John Kenneth Galbraith uppskattade att kostnaden för en reform om basinkomst skulle kosta 20 miljarder USD/år och anmärkte att det inte var mer än vad det pågående Vietnamkriget kostade per år.

~

Basinkomsten var för King framför allt den murbräcka som skulle återge människor deras värdighet genom ekonomisk trygghet och egenmakt:

Varje individs värdighet kommer att blomstra när besluten om sitt eget liv ligger i de egna händerna, när man vet att man har en säker och stabil inkomst och när man har medlen att själv kunna förbättra sina kunskaper, sin självrespekt, sitt självförtroende, sin status och sina framtidsmöjligheter. Personliga konflikter mellan make, hustru och barn kommer att minska när den orättvisa värderingen av mänsklig värdighet inte längre mäts på en skala med dollar.

Året efter publiceringen av boken undertecknade fler än 1200 ekonomer ett brev till stöd för idén, som adresserades till den amerikanska kongressen. År 1969 presenterade dåvarande presidenten Richard Nixon en plan för hur genomförandet skulle kunna gå till. Det fanns en bred uppslutning kring planen i alla politiska läger, men den stötte också på hårt motstånd som bottnade i den rådande arbetsetikens enögdhet.

Många medelamerikaner gillade inte tanken på att deras skattepengar skulle gå till människor som kunde arbeta, men som valde att inte göra det. Att undandra sig arbetsmarknaden, att få lön för att göra ingenting, sågs inte med blida ögon. Tjänstemännen i välfärdssystemet fruktade att deras jobb skulle försvinna med det nya systemet och att de själva riskerade att bli arbetslösa när det bara skulle finnas ett enda enkelt system som kunde ersätta de många olika bidragssystemen. Arbetsgivare fruktade att det skulle bli svårt att få tag på underbetald arbetskraft och fackliga organisationer trodde att det skulle urholka den makt som bestod i att förhandla och bestämma över arbetsvillkor och löner för den arbetskraft som köptes och såldes på arbetsmarknaden. Man kan förvänta sig liknande reaktioner idag, ett halvt sekel senare. Planen begravdes och har inte funnits på den politiska agendan förrän nu, under det 21:a århundradet.

~

Under 2016 inträffade tre händelser som kan ses som fortsatta steg i den "Ärorika revolutionen": Folkomröstningen i Schweiz om att varje medborgare skulle ha rätt till en basinkomst,

folkomröstningen i Storbritannien om utträde ur EU och utfallet av presidentvalet i USA.

Liksom tidigare i historien kan händelserna ses som exempel på en pågående kamp mellan ”etablissemangen” och ”antietablissemangen”, om än med olika förtecken, men som idag är uttryck för samma sak: den existentiella ångest, oro, rotlöshet och maktlöshet som följer av den exkluderande globaliseringen, ”jobless” ekonomisk tillväxt med minskat behov av arbetskraft, ökande sociala och ekonomiska klyftor, nedmontering av välfärdssystemet, tilltagande invandring, förlorad identitet, arbetsbesparande digital utveckling, övervakningssamhällets framväxt, klimatkrisens och den sociala krisens krav på stora samhällsförändringar och förhoppningen om en ”Quick Fix.”

Även om förslaget om basinkomst i Schweiz röstades ned med 73 mot 23 procent finns det ingenting som talar för att frågan därmed skulle vara avförd från dagordningen, snarare tvärtom med tanke på att såväl fattigdom och exkludering som ojämlikhet och orättvisa och andra problem fortsätter att öka. En undersökning i Finland visade dessutom att 51 procent var för en basinkomst. En lång rad evidenta forskningsstudier har visat att de rika blir rikare och de fattiga blir fattigare på såväl individuell som global nivå. Spännande vetenskapliga experiment med basinkomst pågår eller planeras i både rika och fattiga länder: Finland, Nederländerna, Storbritannien, Kanada, USA, Australien, Indien, Namibia, Kenya m.fl.

~

Basinkomst är en komplicerad fråga, men den kan rätt utformad erbjuda en radikal lösning på nuvarande sociala kriser, den sociala polariseringen och den sociala exkluderingen. Frågan består av två delar: (1) bekämpning av utanförskap och ojämlikhet och (2) underkännande av lönearbete som definition av meningen med livet. Den första är politisk och praktisk, den andra är filosofisk och etisk.

Dessbättre pågår en upplyst dialog om basinkomstens alla fyra dimensioner. En som tagit sig an basinkomstens praktik och politik är Guy Standing (*Prekariatet*, 2011 och *En färdplan för prekariatet*,

2014). Han visar hur basinkomsten kan definieras, konstrueras, finansieras och dess för- och nackdelar. Hans utgångspunkt är att alla ska ha en naturlig medborgerlig rättighet till en grundläggande trygghet i ett civiliserat samhälle oavsett ålder, kön, etnicitet, civilstånd, sysselsättningsstatus, funktionsnedsättning etc.

Basinkomsten ska vara universell i den meningen att den ska utgå till varje individ i egenskap av medborgare eller innehavare av uppehållstillstånd och inte vara underställd byråkratisk behovsprövning. Det innebär att även multimiljonärer har rätt till sin basinkomst. Detta kan sticka i ögonen på en del, men skälet är att människor inte ska delas in i "basinkomstare" och "vi andra", stigmatiseras och hamna i fattigdomsfällor. Man kan jämföra det med det nuvarande barnbidraget, som i realiteten är en form av basinkomst för alla medborgare upp till en viss ålder.

Beloppet ska vara fast och tillräckligt stort för att täcka grundläggande materiella behov och underlätta att uppnå andra livsförbättrande mål, vara kopplat till medianinkomsten och endast justeras med den ekonomiska tillväxten. Basinkomsten ska vara individuell (inte familjevis), frikopplad från godtyckliga, onödigt påträngande och kostsamma administrativa rutiner och den ska regelbundet betalas ut i kontanter varje månad.

Basinkomsten kan finansieras genom en omfördelning av nuvarande offentliga bidrag, ersättningar och subventioner och vid behov kompletteras med någon form av basinkomstavgift på finanskapital, finansiella transaktioner, den digitala infrastrukturen eller annan skattebas. Den skulle kunna hanteras av en oberoende, självständig Basinkomstfond, med mandat att bestämma nivån och göra justeringar efter ekonomisk tillväxt och finansiella behov.

I rapporten *Universal Basic Income: An idea whose time has come?* från tankesmedjan Compass i London visas genom ekonomiska simuleringsmodeller att basinkomsten är ekonomiskt realistisk, möjlig och genomförbar. Märkligt vore det väl annars med tanke på att från 1900 till 2016 har världens samlade konsumtion (BNP) ökat från 1,1 till 77,9 biljoner USD och den materiella levnadsstandarden har ökat 16 gånger. Den är dock extremt ojämnt fördelat, vilket ett pedagogiskt exempel med skärpa belyser. Om hela jordens befolkning levde med samma standard som "värstingligan" Sverige, USA, Kanada, Kuwait och Förenade Arabemiraten skulle

vi behöva 4,2 jordklot enligt WWF:s rapport *Living Planet Report 2016*. Om Thomas Paine kunde finansiera basinkomsten för 220 år sedan, kan också vi göra det, om vi inte helt har tappat förståndet och det sunda förnuftet – basinkomst är just common sense, som kommer att betala igen sig med råge, inte minst genom ökad global värdighet, sammanhållning, inkludering, egenmakt, identitet och en fördjupad, hållbar demokratisk utveckling.

~

Det är svårt att tänka sig att basinkomsten skulle kunna införas över en natt. Istället måste den införas succesivt i experimentella etapper under en längre följd av år. Varje steg måste kontinuerligt utvärderas genom uppföljande forskning som ger ett korrigerande underlag för nästa etapp i processen, allt eftersom kunskaper och erfarenheter växer. Det är också svårt att tänka sig att man skulle börja med miljonärer och miljardärer, de klarar sig nog ett tag till.

Istället måste det bli de som befinner sig i den mest prekära livssituationen som får gå i täten. De som ingår i prekariatet och redan lever under EU:s fattigdomsgräns, de som risker att hamna där och de som upplever att de inte är förankrade i det gemensamma samhället, det politiska systemet, arbetsmarknaden, den mediala offentligheten, lokalsamhället eller universitetsvärlden, de som av etablissemangen kallats ”deplorables”, de beklagansvärda och utstötta.

Bara i Europa uppgår prekariatet idag till 125 miljoner människor av totalt 505 miljoner. De lever i eller riskerar att drabbas av fattigdom, maktlöshet och social exkludering, varav 50 miljoner befinner sig i akut nöd enligt EU-kommissionen. Enligt EU:s statistikdatabas innebär det 37 procent av arbetskraften och 25 procent av befolkningen. Översatt till USA skulle prekariatet där i så fall uppgå till ungefär 81 miljoner av en befolkning på 325 miljoner. I Sverige tillhör redan 2 miljoner prekariatet och antalet kan komma att fördubblas till 2034 till följd av robotisering, digitalisering och autonoma AI-system, om beräkningar från Stiftelsen för strategisk forskning visar sig stämma. Dessa miljontals människor har, av Gay Standing, Boaventura de Sousa Santos (*If God Were a Human Rights Activist*, 2015) och Saskia Sassen (*Expulsion. Brutality and*

Complexity in the Global Economy, 2014), kallats för den ”nya farliga klassen” eller ”de uteslutna och bortglömda”. Prekariatet består av de som en gång var en del av det ”sociala kontraktet” och de som aldrig har varit det och inte heller har något hopp om att bli en del av det i framtiden.

Basinkomsten är inte bara en fråga för de rika länderna, utan i lika hög grad för de fattiga länderna. En global basinkomst kan genomföras genom att de rika länderna finansierar basinkomsten för de allra fattigaste tills de har kommit upp i en levnadsstandard som garanterar överlevnadsmöjligheten, mätt som BNP/capita. Basinkomsten, jämfört med traditionellt bistånd, skulle bidra till att barnarbete utrotas och ersätts med skolarbete, att exploateringen av arbetskraft avtar genom att lönerna pressas upp, att utvandringen ebbar ut snabbare, att korruptionen kvävs när pengarna slussas direkt till medborgarna och att administrationskostnader minimeras eftersom ett enkelt och generellt bidragssystem inte kräver en stor byråkratisk apparat för att säkra medborgarnas ekonomiska trygghet, utan att kväva deras incitament till arbete, studier, egenföretagande, bildning, eller någonting annat.

Nätverk för basinkomst finns nu i många länder under det globala nätverket BIEN (Basic Income Earth Network, www.basicincome.org). BIEN skulle kunna organisera en insamling av namnunderskrifter för ett europeiskt medborgarinitiativ (ECI) som skulle få EU-kommissionen att utreda möjligheterna att införa ett europeiskt basinkomstsystem (EBIS) genom att inledningsvis sätta pilotprojekt inom ramen för European Social Fund (ESF). Ett basinkomstsystem står inte i motsättning till och är inte ett alternativ till traditionella välfärdssystem – tvärtom. Det inte bara förstärker den etiska dimension som välfärdssystem vilar på – solidaritetsprincipen – det tillför också en ytterligare etisk dimension – principen om mänsklig värdighet.

I den normala EU-medborgarens ögon har EU blivit en regim som bara en handfull människor tjänar på. Globaliseringen drivs av eliter för eliter utan respekt för vanliga människor. Deras förtroende kan bara återvinnas om och när EU förmår skydda sina medborgare från de orättvisor och ojämlikheter som följer i globaliseringsens kölvatten. EU måste bli ett ”Socialt upplysningsprojekt”,

inte bara vara till för marknaden. Implementering av EBIS skulle vara ett första steg i rätt riktning.

~

Den som på ett djupsinnigt sätt har reflekterat över basinkomstens filosofi och etik är Zygmunt Bauman; 91 år och författare till ett 60-tal böcker efter sin pensionering som professor. I *Postmodern etik* (1995) och *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen* (1998) analyseras ämnet. Den etiska kärnfrågan är, som Bauman formulerar den: Kan vi föreställa oss att det är möjligt att skilja individens rättighet till en summa pengar från den faktiska förmågan att tjäna pengar på en marknad.

Det är möjligt, svarar han, men det förutsätter ingenting mindre än ett byte av perspektiv från ett arbetsetiskt perspektiv där lönearbetet står i centrum till ett livsetiskt perspektiv som bygger på att grundläggande förmåner och grundläggande garantier för överlevnad tillkommer individen i sin egenskap av att vara människa och som ger henne valet att fritt utveckla sina kapaciteter.

Under folkomröstningen i Schweiz ställdes i en valaffisch frågan: Vad skulle du göra om din inkomst togs om hand? De flesta motståndarna till basinkomst svarade: "Ingenting alls." Detta visar att många människor är uppslukade av arbetsetikens gränser och kommer att förkasta varje alternativ till nu rådande ordning som "orealistiskt" eller till och med "stridande mot tingens ordning". Arbete som kan köpas och säljas på marknaden har ett erkänt bytetsvärde och ska därför ersättas i pengar. Utanför arbetets sfär placeras allt annat: ideell verksamhet, hushållsarbete, barnuppfostran etcetera. Att stanna utanför arbetsmarknaden, att utföra obetalt arbete eller osäljbart arbete innebär på arbetsetikens språk arbetslöshet, ickearbete, utanförskap och drabbas då av vad Bauman kallar "den ogudaktiga treenigheten": otrygghet, osäkerhet och sårbarhet. Till detta kan läggas den maktlöshet som kan vändas till hat, hot, våld och annan kriminalitet eller apati, uppgivenhet och psykisk ohälsa, som en omfattande forskning belagt, bl.a. av Richard Wilkinson och Kate Pickett i *The spirit level. Why more equal societies almost always do better* (2009).

Arbetsetikern, menar Bauman, bidrar starkt till det gradvisa sönderfallet av den sociala sammanhållningen och gemenskapen. Detta lämnar djupa spår i familjers livskraft och undergräver hela nätverk av mänskliga relationer och de moraliska banden mellan människor. Sammantaget skadar detta livskvaliteten. Ska arbetet i sig befrias från arbetsetikens tvångströja måste den ersättas med en livsetik. Människan är en kreativ och innovativ varelse. Det är förnedrande att förutsätta att det är en prislapp som skiljer arbete från ickearbete. Det förvanskar den mänskliga naturen att hävda att människan utan denna prislapp skulle föredra att förbli sysslolös, låta sina färdigheter och sin fantasi ruttna och förtvina eller att flertalet skulle ägna sig åt lasten, ledan och lättjan som den franske filosofen Voltaire antog. Livsetiken skulle formas så att den återger alla människor värdighet, egenmakt, självständighet och livsmening, det som det moderna kapitalistiska samhällets arbetsetik har misslyckats med.

~

Zygmunt Bauman försvarar basinkomstidén, liksom en rad andra samhällsfilosofer och forskare. För Bauman är basinkomsten en utopisk och samhällsomdanande kraft. Idén får inte säljas för billigt och lättvindigt och till fel grupper, menar han. Basinkomst är en radikal kraft, dess grundläggande ideologiska tankegodis får inte fuskas bort, inte ekonomiseras, utan måste anammas av de progressiva rörelserna som en väg framåt.

Royal Society of Arts (RSA), en tvärvetenskaplig institution, grundad 1754 i London, ställer sig bakom basinkomsten. Genom åren har en rad prominenta personer varit medlemmar som Charles Dickens, Michael Faraday och Karl Marx. Dagens mission är att bidra till en ny upplysningstid för det 21:a århundradet där en av grundbultarna är basinkomsten. Man vill berika samhället genom idéer och handling som tillvaratar allas kreativa kraft för att åstadkomma positiva sociala förändringar och man är övertygad om att den kreativa kraften kan utövas av alla och inte bara av ett fåtal. Det innovativa flöde som uppstår när så många som möjligt deltar i den kreativa processen kommer att främja den nya upplysningstiden.

Thomas Paines sociala innovation kan, efter 220 år, fungera som politiskt bränsle – ett bränsle så kraftfullt att det inte bara tänder en gnista hos den enskilde individen, utan också kan ge liv åt en global, social massrörelse. Basinkomsten kommer under det 21:a århundradet att bli en grundläggande global rättighet, givet en fördjupad demokratisk utveckling. Men det kommer att krävas lika mycket ansträngningar som erövringen av rösträtten och därmed av demokratin en gång gjorde under det 20:e århundradet. I bägge fallen handlar det ytterst om den mänskliga värdigheten att vara människa – dignitas hominis – som förutsättning för en levande demokrati och en humanistisk livshållning, som den framstående samhällsfilosofen Georg Henrik von Wright uttryckte saken i *Humanismen som livshållning* (1978). I sitt tal till de svenska studenternas vårfest i Helsingfors den 17 maj 1946 säger han:

Humanismens första kännetecken är aktningen för människan. Bland alla män-niskoverk, säger John Stuart Mill, är människan själv det förnämsta. Individens ut-veckling mot ett fullkomlighetsideal blir det yttersta ändamålet; människan som måttstock efter vilken alla rättsliga och moraliska värderingars giltighet skall bedömas ... Ett andra kännetecken: vördnad för bildningen såsom den högsta formen av det egenartat mänsklig.

Alternativet är annars att ytterligare steg tas mot den Tarpeiska klippan. Vill vi inte hamna där är det hög tid för FN att ta initiativ till ett globalt basinkomstsystem (GBIS), manifesterat i ett internationellt avtal och ratificerat av så många länder som möjligt. GBIS är en del av den nya globala drömmen och den nya berättelsen och behövs mer än någonsin idag, nu när de gamla drömmarna har kraschlandat och den gamla berättelsen har tappat sin drivkraft.

Litteratur

- Bauman, Zygmunt (1995): *Postmodern Ethics*, Oxford: Blackwell
- Bauman, Zygmunt (1998): *Work, Consumerism and the New Poor*, Celtic Court: Open University Press
- Boaventura de Sousa Santos (2015): *If God Were a Human Rights Activist*, Stanford Studies in Human Rights, Stanford University Press
- Boushey, Heather m. fl., Eds (2017): *After Piketty. The Agenda for Economics and Inequality*, Harvard University Press
- Dorling, Danny (2017): *The Equality Effect: Improving life for Everyone*, Oxford: New Internationalist Publications Ltd.
- Martin Luther King Jr, (1967): *Where Do We Go from Here: Chaos or Community?* Published December 28th 1997 by Beacon Press
- Mill, John Stuart (1848): *Principles of Political Economy*, <http://www.econlib.org/library/Mill/mlP.html>
- Paine, Thomas (1796): *Agrarian Justice*. Ingår i Common Sense, Rights of Man, and other essential writings of Thomas Paine. 200th anniversary Edition, Signet Classics, 1969
- Pincus, Steven (2009): *1688: The First Modern Revolution*, New Haven: Yale University Press
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*, Harvard University Press
- Reed, Howard and Lansley, Stewart (2016): *Universal Basic Income: An idea whose time has come?* <https://www.compassonline.org.uk/wp-content/uploads/2016/05/UniversalBasicIncomeByCompass-Spreads.pdf>
- Sassen, Saskia (2014): *Expulsion. Brutality and Complexity in the Global Economy*, Harvard University Press
- Standing, Guy (2011): *Prekariatet. Den nya färliga klassen*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Standing, Guy (2014): *En färdplan för prekariatet*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Sundman, Per (2016): *Egalitarian Liberalism Revisited: On the Meaning and Justification of Social Justice* (<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:925548/FULLTEXT02.pdf>)
- Van Parijs, Philippe & Vanderborght, Yannick (2017): *Basic Income: A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*, Harvard University Press

- von Wright, Georg Henrik (1978): *Humanismen som livshållning och andra essayer*, Stockholm: Rabén & Sjögren
- Wilkinson, Richard and Pickett, Kate (2009): *The spirit level. Why more equal societies almost always do better*, London: Penguin Books Ltd
- Weil, Simone (1943): *Att slå rot*. Översättning Gunnel Vallquist, Stockholm: Bonniers, 1955

Finländsk lärarutbildning i förändring

– med utgångspunkt i nyblivna lärares erfarenheter

Marina Bendtsen

Vad är bra lärarutbildning? Hur kan blivande lärares professionella utveckling på bästa sätt stödjas och befrämjas? Dessa frågor har jag ställt mig i min doktorsavhandling som handlar om blivande språklärares uppfattningar om lärarblivande och lärarskap under det professionella lärandets initialsleden, i övergången från utbildning till arbetsliv. Frågorna kändes väldigt relevanta när jag för ett antal år sedan inledde mitt forskningsprojekt och är fortfarande högaktuella idag. I Finland har ett av undervisnings- och kulturministeriet tillsatt nationellt lärarutbildningsforum, bestående av representanter för olika universitet och högskolor samt intressenter från olika samhällsområden, under senaste år jobbat med att vaska fram en vision av framtidens lärarutbildning. I oktober 2016 offentliggjordes så ett nationellt utvecklingsprogram för lärarutbildningen. I samband med detta blev det klart att över 60 miljoner kommer att satsas på utveckling av lärarutbildning och på stärkandet av lärarnas kompetens. Lärarna är skolans viktigaste resurs och för att nå det uppsatta målet att Finland år 2025 ska vara ett föregångsland när det gäller utbildning, kunnande och modernt lärande behöver vi tänka till. I utvecklingsprogrammet lyfter man

fram behovet av att stärka och utveckla lärarnas förmåga att dra nytta av mångsidiga lärandemiljöer, förmåga och vilja att kontinuerligt, i samarbete med andra, utveckla sig själva, sin arbetsgemenskap och sin verksamhet med stöd av nya forskningsrön.

På den internationella arenan går den politiska debatten het när det gäller hur man bäst ska utveckla lärarutbildningen. Två starka tendenser kan noteras. Å ena sidan vill man utveckla lärarutbildningen genom att stärka eller utveckla den teoretiska, forskningsbaserade förankringen. En dylik väg har man valt i vårt nordiska grannland Norge där regeringen vill höja kvaliteten på lärarutbildningen genom att införa en 5-årig forskningsbaserad grundkollärarutbildning på mastersnivå. Den andra tendensen handlar om att på olika sätt stärka den praktiska förankringen i lärarutbildningen. Denna tendens har tagit sig lite olika uttryck. I forskarkretsar talar man om *the practicum turn* och syftar då på ett intresse för att utforska praktiken som en plats för lärande och utveckling. I sin mest extrema form har detta i England tagit sig uttryck i en strävan att minska universitetens roll i lärarutbildningen för att i stället ge mera utrymme för praktisk erfarenhet i skolkontext.

Det kan tyckas att finländsk skola och finländsk lärarutbildning står på ett relativt stabilt fundament och man kan fråga sig varför det nu finns behov för en förändring. Vår lärarutbildning (då inkluderar jag både klass- och ämneslärarutbildningen) har alltsedan slutet av 1970-talet haft den struktur man nu står i beråd att införa i Norge, d.v.s. ett 5-årigt magisterstudium på universitetsnivå. Den finländska forskningsbaserade modellen för lärarutbildning står idag högt i kurs internationellt, mycket på grund av att en kvalitativt hög nivå på lärarutbildning setts som en av de faktorer som bidragit till de finländska elevernas goda resultat i OECDs PISA-undersökningar.

Men vi lever i en global värld som karaktäriseras av snabb samhällsutveckling och om lärarutbildningen ska klara av att utbilda kompetenta lärare för morgondagens skola behöver förändring och framförhållning utgöra viktiga principer. Samtidigt är det också viktigt att kvaliteten på utbildningen tryggas och att det inom givna ramar finns en viss kontinuitet. Här vill jag lyfta fram två angelägna aspekter.

För det första är det viktigt att vi inte enbart låter yttre faktorer som ekonomi, samhällsutveckling och olika politiska beslut styra hur vi väljer att utveckla utbildningen. Det räcker inte bara med att ändra på strukturer, vi måste också arbeta inifrån ut, d.v.s. jobba med och utgående från de blivande lärarnas attityder och inställning till jobb, utveckling och lärande. Forskning har nämligen visat att uppfattningar om lärande påverkar både hur och vad vi lär oss i olika situationer. För att lärarutbildningen ska ha optimal effekt är det således viktigt att åtgärder i syfte att främja lärares professionella utveckling baseras på en förståelse av blivande lärares perspektiv.

För det andra behöver vi, som ett flertal internationella och nationella rapporter påpekar, se på lärarnas professionella utveckling ur ett mera helhetsmässigt och långsiktigt perspektiv. Med termer som livslångt och livsvitt lärande vill man lyfta fram att lärande och utveckling förväntas och behöver fortgå under hela karriären, från grundutbildningen och fram till pensioneringen, såväl i formella utbildningssammanhang inom grund- och fortbildningen, som i informella, t.ex. i samband med yrkesutövningen.

Det innebär att det behövs stöd för den professionella utvecklingen inte bara i lärarutbildningen utan också i övergången till arbetslivet och under den fortsatta lärargärningen. I den nationella rapporten *Läraren lär sig inte (Ope ei saa oppia)* från 2015 utpekas just övergången mellan utbildning och yrkesliv som den finländska lärarutbildningens akilleshäla och man lyfter fram behovet av att minska glappet mellan utbildning och fortbildning genom att på ett mera systematiskt sätt stöda nya lärare under en period som i forskningen identifierats som synnerligen betydelsefull vad gäller lärande och utveckling.

Med utgångspunkt i dessa perspektiv har jag valt att göra en longitudinell studie där jag följer en grupp blivande språklärare från att de inleder sina lärarstudier till att de jobbat ett par år som lärare. Det empiriska materialet består av narrativa texter och intervjuer insamlade i tre olika faser, i början av lärarstudierna, efter avslutade lärarstudier och efter ett till ett par års lärararbete. Totalt tjugo blivande språklärare deltog i studien och nio av dessa deltog i samtliga tre faser. Studien beskriver deltagarnas uppfattningar om läraryrkets och lärarskapet och hur dessa förändras och utvecklas både i en lärarutbildnings- och en arbetslivskontext.

Även om studiens natur inte möjliggör långtgående generaliseringar vill jag i ljuset av studiens resultat lyfta fram tre perspektiv som är värda att beakta när vi nu strävar att förändra och utveckla lärarutbildningen.

1) För det första accentuerar studien behovet av att föra en dialog kring olika lärandeformer i utbildningen.

Även om deltagarna som grupp identifierar ett brett spektrum av lärandeformer som inbegriper *direkt erfarenhet*, *förmedlad erfarenhet* (via t.ex. en föreläsare, en kollega eller olika former av media), *interaktion* och *självutveckling* visar resultaten att deltagarna inledningsvis har en rätt snäv och vag uppfattning om läraryrket.

Därutöver kan också noteras skillnader när det gäller synen på olika lärandetillfällen och deras funktion i lärandeprocessen. Detta gäller t.ex. synen på handledarens roll. Här betonas rollen som bedömare starkt, men också handledaren som någon som styr och guidar läroprocessen. En tredje uppfattning betonar vikten av emotionellt stöd och en fjärde lyfter fram handledarens roll som samarbetspartner och bollplank. Eftersom olika uppfattningar skapar olika förväntningar på hur och vad man kommer att lära sig är det viktigt att olika perspektiv lyfts fram och diskuteras, dels för att undvika missförstånd men också för att medvetandegöra studerande och bredda deras repertoar.

Studien visar också att praktiska, erfarenhetsbaserade lärandeformer genomgående anses centrala, medan kollaborativa och mera autonoma lärandeformer lyfts fram i mindre grad, speciellt i relation till lärarutbildningen.

Om lärarutbildningen ska lägga grunden för fortsatt professionell utveckling där kollegialt samarbete och förmåga till självutveckling utgör centrala element är det viktigt att studerande inte bara får möta dylika element i utbildningen men att de också får insyn i vilken funktion olika lärandeformer kan ha och på vilket sätt dessa kan bidra till professionell utveckling.

2) För det andra, accentuerar studien behovet av att fästa uppmärksamhet vid hur teoretiska och praktiska element integreras inom lärarutbildningen.

I studien framkommer tydligt att den praktiska erfarenheten anses spela en central roll i läraryrket. Här lyfts olika aspekter

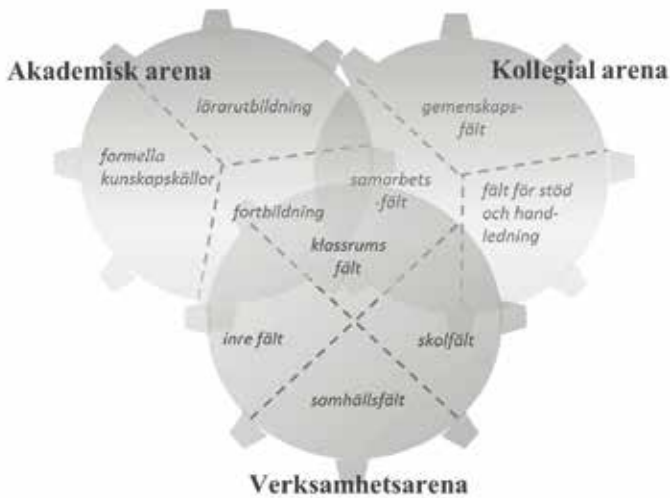
fram som t.ex. vikten av autentisk erfarenhet, vikten av en tillräcklig mängd erfarenhet, möjligheter att öva och utveckla färdigheter och att tillämpa teoretisk förståelse. Även om deltagarna har en rätt bred syn på praktikens roll är det ändå först i den tredje fasen, i avslutning till lärande på arbetsplatsen, som deltagarna i någon mån lyfter fram praktiken som en arena för teorigenerering och professionell utveckling. Överlag är synen på teorins roll i läraryrket rätt snäv. Det finns ett uttalat behov av konkreta tips och idéer som direkt kan omsättas i praktiken men deltagarna är däremot mera tveksamma till abstrakta, generaliserande teorier och få lyfter fram teorins roll som redskap för förståelse och analys av praktiken.

Det blir tydligt att praktiken behöver utgöra en viktig arena för professionell utveckling. Men för att lärarna i framtiden ska kunna utveckla sin praktik med stöd av ny forskning är det viktigt praktikperioderna utnyttjas mångsidigt. Studerande behöver få tillfällen att koppla och anpassa forskningsresultat i sin verksamhet, sätta upp mål för verksamheten och utveckla den systematiskt via försök, misstag och reflektion. För att detta ska uppnås och för att skapa en mera tydlig praktisk förankring för teoretiska perspektiv är min tolkning att det behövs ett intimt samarbete mellan universitet och praktikskolor.

3) För det tredje, accentuerar studien behovet av kontinuerligt och mångsidigt stöd i övergången från utbildning till arbetsliv.

I takt med att deltagarna utvecklar en alltmer mångsidig och holistisk syn på yrket kan också ett annat utvecklingsspår identifieras, där yrkets komplexitet framträder allt tydligare och lärarna får sätta mycket fokus på hur de ska prioritera, sätta gränser, hantera och ta ställning till oförenliga synsätt som kännetecknar en mångfacetterad yrkesroll. I övergången till yrkeslivet kan således en viss osäkerhet hos deltagarna noteras och här framträder tydliga önskemål om emotionellt och professionellt stöd men också ett behov av tydliga principer och riktlinjer för arbetet. Flera deltagare lyfter fram att de gärna skulle ha haft en formellt utsedd mentor att vända sig till i dylika situationer. Det är därför upplyftande att det nya nationella utvecklingsprogrammet för lärarutbildning tar fasta på att mentorsprogrammen för nya lärare bör systematiseras som en integrerad del av lärarutbildningen.

Studien utmynnar i en holistisk, dynamisk och integrerad modell av lärares professionella utveckling där det professionella lärandet fokuseras till tre huvudsakliga arenor indelade i olika fält (Figur 1). Modellen belyser att en mångsidig utveckling förutsätter att en variation av lärandetillfällen utnyttjas. Praktiken och verksamheten har en central roll men för att den ska utvecklas behövs kollegialt stöd och samarbete men också förmåga att tillämpa och anpassa teoretisk, forskningsbaserad kunskap.

Figur 1

Jag ser modellen som ett tankeredskap i utveckling och avslutar med att låna Beatrice Avalos konklusion när hon i tidskriften *Teaching and Teacher Education* år 2011 ser över det senaste decenniets artikelskörd över lärares professionella utveckling.

Avalos säger (i min översättning) att det finns ett ständigt behov av att studera, experimentera, diskutera och reflektera kring lärarblivande och professionell utveckling eftersom villkoren och utgångspunkterna för lärarens arbete varierar, kontexter är olika, individer är olika, strukturella ramar är olika och omständigheter är i ständig förändring.

Essän utgår från Marina Bendtsens *lectio praecursoria* som hölls vid Åbo Akademi 21.10.2016. Avhandlingens titel är *Becoming and being a language teacher: Evolving cognitions in the transition from student to teacher*.

Litteratur

- Avalos, B. (2011). Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years. *Teaching and Teacher Education* 27 (1), 10-20
- Bendtsen, M. (2016). *Becoming and being a language teacher. Evolving cognitions in the transition from student to teacher*. Åbo: Åbo Akademi University Press
- Heikkinen, H.L.T., Aho, J., & Korhonen, H. (2015). *Ope ei saa oppia. Opettajakoulutuksen jatkumon kehittäminen*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos

■ Hilma Granqvists liv och öde

Sofia Häggman: *Hilma Granqvist, antropolog med hjärtat i Palestina*. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner. Vol. 208, Vasa 2016

Sofia Häggman har skrivit en biografi över den tidiga antropologen Hilma Granqvist. Det är en berättelse om engagemang och hårt arbete, men även om motgångar som Hilma Granqvist som forskare mötte i sin egen akademiska miljö, Helsingfors universitet. Hilma Granqvist har uppmärksammats av forskare i Finland, men Häggmans bok är den mest välgrundade framställningen, där en forskande kvinnas öde klart framträder. Häggman har använt arkivmaterial från Åbo Akademis handskriftsavdelning och från Palestian Exploration Fund i London.

Granqvist utförde sitt forskningsarbete i skarven mellan Westmarck-skolan och den nya antropologin. Detta kom att i mycket bestämma hennes öde. Av sin handledare Gunnar Landtman hade Hilma Granqvist fått temat Gamla Testamentets kvinnor för sin doktorsavhandling. Detta tema förde Hilma Granqvist till studier i Berlin och en arkeologikurs i Jerusalem hösten 1925. På denna kurs träffade hon Leonard Rost med vilken hon umgicks även efter kursen, och det såg ut att utvecklas till en nära kontakt. Denna bröts dock några år senare när Rost översatte flera kapitel till tyska av det som skulle bli hennes avhandling, och plötsligt även krävde att få delaktighet i själva boken. Detta chockade Granqvist och

deras vänskap gick förlorad. Granqvist beslöt helt drastiskt att i stället låta översätta sin avhandling till engelska. Hon publicerade härefter alla sina verk på engelska.

Efter kursen i Jerusalem tog hon kontakt med europeiska yrkeskvinnor som förde henne mot den dröm hon hade, nämligen att utföra etnologiskt fältarbete. Det var inte en sådan utveckling Landtman hade tänkt sig och utstakat för henne. Ledaren för den svensk-amerikanska religiösa kolonin Berta Stafford-Vester kände en kvinna vid namn Louise Baldensperger, som bodde i Artas, en by inte långt vare sig från Betlehem eller Jerusalem. Stafford-Vester förmedlade denna kontakt och Granqvist besökte Baldensperger. Denna hade i årtionden bott i byn och ägde där ett hus efter sin missionärsfar. Hon kunde flytande arabiska och var redo att hyra ut en del av sin bostad åt Granqvist. I Artas utförde Granqvist fältarbete i två perioder hösten 1925 till våren 1927 och från januari 1930 till maj 1931, inalles ca tre år.

Tillsammans besökte de två kvinnorna de olika hushållen och hemmen i Artas. Baldensperger förmedlade också två sageskvinnor åt Granqvist, änkorna Alya Ibrahim och Hamdiya Sanad. Genom dessa arrangemang skapades de bästa möjliga omständigheterna för Granqvist att utföra en intensiv undersökning av denna muslimska och patriarkala by. I senare sakkunnigutlåtanden betonades Baldenspergers insats och den användes för att förringa Granqvists eget arbete. Baldenspergers och de två sageskvinnornas bidrag framträder tydligt i Granqvists fältdagböcker och i de slutliga publikationerna. Det moderna i hennes grepp framgår just i hur hon låter sina sageskvinnor framträda i texten, och i de sätt på vilka hon jämför sin egen syn med byns egna synsätt. Det finns ingen orsak att förneka Granqvists egen insats. Ett fältarbete kräver vanligen att forskaren skapar kontakter med lokala människor och rentav bygger upp förtroliga relationer, så gjorde ju också Edward Westermarck i Marocko.

Vägen till disputationen blev lång eftersom Landtman motsatte sig att Granqvist valt en enda by för sin doktorsavhandling. Detta såg han som ett brott mot den komparativa metoden, och arbetet kunde sålunda inte framläggas som avhandling vid Helsingfors universitet. Slutligen fick Granqvist lov att disputera i Åbo för Edvard Westermarck. Denna kontakt hade en längre historia

eftersom Granqvist i unga år (1913–1914) fungerat som Helena Westermarcks sekreterare och relationen utvecklades till en sann vänskap. När svårigheterna i Helsingfors hopade sig tog Granqvist kontakt med Westermarck. Hon besökte hans forskarseminarium i London sommaren 1929 och träffade där bland andra Bronislaw Malinowski. I brev berättade Granqvist om detta seminarium för Helena Westermarck. Efter ytterligare fältarbete i Artas dispute-rade hon för Westermarck år 1932, som skulle pensioneras samma år. Han gav henne högsta betyg för ”Marriage Conditions in a Palestinian Village”, men hennes försök att återvända till Helsingfors universitet misslyckades.

I mitt tycke handlar det mest spännande avsnittet i Häggqvists bok om hur det gick för Granqvist när hon sökte docentur vid Helsingfors universitet. I detta akademiska ränkspel deltog åtminstone fem professorer, Knut Tallqvist, professor i orientalistisk litteratur, Aapeli Saarisalo, docent och senare professor i orientalistisk litteratur, kansler Hugo Suolahti, professor i germansk filologi och de egentliga sakkunniga Rafael Karsten, professor i praktisk filosofi och Gunnar Landtman, eo. professor i sociologi. De två sistnämnda var Westermarcks elever, som sedan länge låg i fejd med varandra. Nu bollade de frågan om docenturen skulle placeras inom praktisk filosofi eller sociologi. Karsten ville inte ha Granqvist till docent inom praktisk filosofi och Landtman ville inte se henne som docent i sociologi. I över ett års tid bordlades och återupptogs ärendet till behandling, och olika argument mot Granqvists ansökan framfördes. Tallqvists synsätt påverkades av att han överhuvud inte ville att kvinnor skulle studera vid universitet. Aapeli Saarisalo, som besökt Palestina och som arbetat vid utgrävningar och samtidigt såg sig som en kännare av det heliga landet, anförde en hel del argument mot Granqvists språkkunskaper, mot att hon inte bott i Artas och hävdade att resultaten egentligen var Baldenspergers. Från konsistoriet utgick slutligen en rekommendation att utse Granqvist till docent, men Huga Suolahti utnämnde henne trots detta inte med kanslerns befogenheter. Detta beslut satte punkt för Hilma Granqvist akademiska karriär vid Helsingfors universitet. Karsten och Landtman hade förstås ett stort ansvar i att de inte kunnat förmedla åt språkforskarna uppgifter om hur ett socialantropologiskt arbete utförs och om

kriterierna för ett sådant. Efteråt kände Granqvist en djup bitterhet gentemot Aapeli Saarisalo, den fem år yngre forskaren som farit fram med illsinniga argument och osanningar.

Hilma Granqvist fortsatte sitt forskningsarbete ensam och utan stöd. Ett enda större stipendium hade hon erhållit tidigare för den andra fältperioden av American Association of University Women. Hennes önskan att besöka Artas försvårades av bristen på pengar. Först på gamla dagar år 1959 besökte hon sin by, som nu levde under fullkomligt förändrade omständigheter. Allt som allt blev hennes insats betydande, och sättet att rapportera forskningsresultaten med sagesmännens kommentarer och forskarens egna jämförelser med det västerländska tänkandet kan ses som ett modernt grepp. Hon blev erkänd internationellt men aldrig i hemlandet. Man kan se en parallell i Granqvists och Westermarcks fältarbete. Båda blev fästa vid den undersökta miljön och speciellt kunniga i den manliga respektive den kvinnliga sfären i dessa i många hänseenden likadana patriarkala samhällen. Jag vill här påpeka att Westermarck genom sina fältresor gav information om stora skillnader mellan olika regioner i Marocko, men han kunde inte förmedla en sådan kunskap som en intensiv undersökning av en enda by gett Granqvist möjligheter att föra fram.

Häggman följer parallellt med Granqvists akademiska karriär och hennes privata liv och betonar mycket Valters, den äldre broderns hjälp och stöd. Syskonens närhet framkommer något tragiskt i den chock Granqvist erfor när den över femtioårige brodern plötsligt meddelade att han beslutat att gifta sig. Granqvist ansåg sig ha blivit lämnad alldeles ensam – en yngre bror var sedan tidigare gift – speciellt då hon varit ekonomiskt och bostadsmässigt beroende av Valters stöd. Senare skulle hon dock få glädje av sin broders barn och sina gudbarn. Fastän Häggman beskriver Granqvist som en blyg och tillbakadragen person frapperas jag dock av hennes initiativkraft och förmåga att knyta kontakt med människor för att nå dit hon önskade. Det fanns kvinnonätverk hon kunde utnyttja, men vid Helsingfors universitet utestängdes hon av den manliga professorskåren, efter att hennes handledare så totalt svikit henne.

Kirsti Suolinna

■ Kvinnan som blev samhällets fiende

Ville Suhonen: *Ompelijatar. Martta Koskinen kuolema ja elämä*. Gummerus, Helsinki 2016.

Tidigt på morgonen den 28:e september 1943 avlägsnar sig en bilkolonn från Helsingfors länsfängelse vid Skatudden. Bilarna kör genom den tysta och tomma staden, över långa bron till arbetarstadsdelen Hagnäs, upp längs med Tavastvägen genom Berghäll och Sörnäs och vidare norrut mot sin slutdestination, skjutbanan invid Malms kyrkogård strax utanför staden. Det är ett allvarligt sällskap som är med på bilfärden som har ett bestämt mål: att följa två dömda landsförrädare till den plats där deras dödsdom skall verkställas. En av de två dödsdömda var sömmerskan Martta Koskinen som anhölls på självständighetsdagsafton 1942. Koskinen hade enligt fältdomstolen gjort sig skyldig till sabotage, spionerat och agerat för fienden under krigstid. De dödsdömda ställdes upp inför exekutionsplutonen som väntade på bilkolonnens ankomst och enligt sägen skulle Koskinens sista ord, som hon ropade före skotten från gevärspiporna brann av, ha varit: ”ned med Ryti, Mannerheim och Tanner!”. Martta Koskinens lik lades i en okänd grav någonstans invid Malms kyrkogård, platsen ville man från myndigheternas sida hålla hemlig för att den inte skulle bli en framtida vallfärdsplats för dem som ville ihågkomma den enda finländska kvinnan som avrättades i Finland under andra världskriget.

Dokumentärfilmaren och fackboksförfattaren Ville Suhonen har i sin bok tagit sig an uppgiften att utreda vem Martta Koskinen var och varför hon skulle bli samhällets fiende. Genom Koskinen återger Suhonen en kollektivbiografi över mellankrigstidens och andra världskrigets illegala finländska kommunistiska rörelse. Suhonens bok bygger på hans dokumentär som hade samma titel som boken och som visades på TV kring julen 2015. Dokumentären och boken följer i stort sett samma upplägg, att återberätta Martta Koskinens liv från början till slut med hjälp av ett rikligt arkivmaterial med vilket Suhonen lyckas skapa en enhetlig och detaljerad bild av en säregen person i Finlands historia.

På sätt och vis har Suhonen en annan och fräschare utgångspunkt än vad man haft i äldre fack- och populärhistorisk forskning om kommunismen, och särskilt då historieskrivningen om krigsmotståndet under andra världskriget. Suhonen ger utrymme för det individuella i förhållande till kollektivet; hur en kvinna, med en stark ideologisk övertygelse, född och uppvuxen i fattiga omständigheter formades av det omkringliggande samhällets politiska, kulturella och sociala normer. Gärna kunde Suhonen ha tillämpat ett populärt genushistoriskt grepp i sin beskrivning av Koskinens liv och som utgångspunkt för sin biografi, exempelvis som Anna Lindholm gjort på ett mycket inspirerande sätt i boken *Projekt Ines: fem kvinnor i inbördeskriget 1918* (2015) som öppnade för nya perspektiv på det tidiga 1900-talets Finland, där klass och genus starkt skulle påverka enskilda människors livsöden.

Det är en medryckande historia som Suhonen, genom en anonymt dokumentär berättarstil, lägger upp. Berättelsen framskrider med citat från källmaterialet bestående av brev, tidningsartiklar och förhörprotokoll – men Suhonen tillämpar även den redan rätt så utbredda tidigare forskningen om den finländska kommunismens historia. Boken är rikt illustrerad med fotografier och bilder av källmaterial som stöder berättelsen. Suhonen hanterar på ett galant sätt de källkritiska utmaningar som finns med hans huvudsakliga källmaterial – statspolisens (EK-Valpo) arkiv, en statlig institution som hade ett politiskt ändamål, att övervaka kommunister och vänsteranhängare som ansågs vara den största säkerhetsrisken mot det borgerliga vita Finland. Suhonen rycks inte med av de rafflande beskrivningarna och konspirationsteorierna som statspolisens detektiver lade fram i sina rapporter och förhörprotokoll, utan avfärdar dessa för att istället ställa nya frågor och göra slutledningar på de punkter där källorna är vaga, konspiratoriska och otydliga. Personligen störs jag dock av det att Suhonen (eller förlaget) har valt att lämna bort käll- och litteraturhänvisningar i den löpande texten, något som hade varit absolut nödvändigt för den här boken!

Martta Koskinen ingick vid slutskedet av sitt liv i det nätverk som sedermera skulle utgöra den så kallade nomenklaturen, den mer eller mindre officiella ledningen för den finländska yttervästern efter andra världskriget. Koskinen skulle stå mycket nära

kända kommunister som Hertta Kuusinen och Hella Wuolijoki. Ett av hennes avskedsbrev skrev hon till sin goda väninna Kuusinen som vid tiden för Marttas avrättning hölls inspärrad i Tavastehus kvinnofängelse. Men de (ö)kända vänsterpolitikerna skulle gå ut ur kriget med livet i behåll, medan en halvt dövd sömmerska som haltade på ena benet och som verkade leva ett till synes fredligt och stillsamt liv skulle bli avrättad.

De senaste årtiondenas nyare historieforskning om Finland i andra världskriget har lyft fram nya aspekter som tvättar bort hjälteglorian över landets insatser i kriget – nya frågor har öppnats som behandlar moral, skuld och ansvar. Suhonens bok är en del av denna nya historiekultur som starkt påverkar dagens finländare och deras förhållande till landets historia. Fallet Martta Koskinen ställer frågan om det fanns möjligheter för landets politiska ledning och beslutsfattare att handla annorlunda. Uppenbarligen fanns det de inom landets högsta ledning som hade velat agera annorlunda i fallet Koskinen och skona henne från en dödsdom. Koskinens dödsdom ansågs inte ens av de samtida juridiska experterna vara varken laglig eller etiskt korrekt. Suhonen lyckas i den här uppgiften, att inte moralisera utifrån ett sentida perspektiv, utan försöker istället skapa en historisk förståelse kring Martta Koskinens död och hennes liv fram till avrättningen. För oss sentida påminner fallet Koskinen om att ingenting någonsin är svart och vitt – det finns alltid ett alternativ och möjligheter att tänka och agera annorlunda.

Matias Kaihovirta

■ Ingrid Vang Nyman och bilden av modern barndom

Ulla Rhedin & Gunna Grähs (red.): *Vår Pippi – Vår Vang. Tecknarna hyllar Ingrid Vang Nyman och det moderna genombrottet inom svensk barnboksBild*. Salikon förlag, 2016. Lena Törnqvist: *Ingrid Vang Nyman. En biografi*. Salikon förlag, 2016. Teresa Nilsen (red.): *Ingrid Vang Nyman. Pippi fra Vejen*. Vejen konstmuseum, 2016.

Hon formgav Pippi Långstrump och bildsätte den moderna barn-
domen, men är underligt okänd. I föl skulle illustratören Ingrid
Vang Nyman ha fyllt 100 år, ett jubileum som resulterat i tre
volymer som tecknar konturerna av hennes liv och verksamhet.
Tidigare har främst utställningskatalogen *Pippi Langstrømpe – og
meget, meget mere. Vaerker af den danske kunstner Ingrid Vang Nyman*
(2001) funnits att tillgå. Konstmuseet i Vejen kompletterar nu med
både en omfattande utställning och en diger konstkatalog.

Antologin *Vår Pippi – Vår Vang. Tecknarna hyllar Ingrid Vang
Nyman och det moderna genombrottet inom svensk barnboksBild* re-
digerad av Ulla Rhedin och Gunna Grähs, båda namnkunniga
som bilderbokens och den visuella läskunnigheten vägröjare, ger
ordet åt illustratörerna. I korta stickreplikor kommenterar svenska
tecknare bilder av Vang Nyman i ett färgrikt lapptäcke av infall,
insikter, minnen och reflektioner. Deras inpass präglas av en bild-
glädje som smittar. Illustratörerna är förstås yrkeskunniga och
briljanta bildläsare som verkligen ser vad bilden gör och hur den
är gjord. Verket är generöst bildsatt och behagfullt layoutat. På
försättsbladet tornar Pippis byrå, sprängfylld av skatter, upp sig
– en sinnebild för boken – även den en skattkammare av upptäck-
ter. Bildens potential som dynamo påtalas genomgående i denna
vackra och angelägna antologi.

Vang Nyman, som var blind på ena ögat, utforskade bildper-
spektiven på ett säreget sätt. Hon var också en kolorist och pionjär
inom serietecknande. Dessvärre föll hon i skuggan av Astrid Lind-
grens berömmelse trots att det var hon som gestaltade Pippis ”pip-
pighet” komplett med gestik, volym och valörer. Vang Nyman står
för funktionalism, förnyelse, modernitet, materialitet och vitalitet.

Hon bildsätte folkhemmet, inte minst eftersom hennes bilder efterträdde Elsa Beskows naturromantiska stil i skolans läsebok och därmed bröt med en femtioårig Beskowtradition. Försvann gjorde de förskönande barnbilderna till förmån för upptågsrika lekande barn.

Vang Nyman beskrivs i tecknarnas antologi som Pippis like – modig, pojkflicka, rödhårig och fräknig. Och bilden av Pippi ses som ett självporträtt. Med sin fräna stil gjorde Vang Nyman upp med ”barndressyr, prinsessljuvlighet och volangig lyster”, med sina antigulliga barn och fräcka perspektiv.

Det som slår emot en nutida läsare är den återkommande gestaltningen av barn med etniska förtecken främst grönländska och svarta barn. Vang Nyman hade ett omvittnat intresse för geografi och motsatte sig bilden av kurrekurredukt-barn eftersom beskrivningen var geografiskt felaktig. Därför finns gestaltningarna i olika utförande i olika utgåvor på dessa i dag omdebatterade bilder. Lätt var det inte för Vang Nyman att lansera sitt nytänkande. Bland annat kallades hennes gestaltning av Bullerbybarnen av en recensent för ”grinande idioter”.

Lena Törnqvist är den som tagit sig an att sortera de otaliga lådor med efterlämnade papper som Astrid Lindgren skänkt till Kungliga biblioteket i Stockholm. Som Lindgrenkännare kan hon sin Vang Nyman och har nu skrivit den första biografien om henne. Törnqvist konstaterar att det som finns efterlämnat av Vang Nyman, i motsats till Lindgrens omfattande samling, är ytterst lite. Det rör sig om en del teckningar och brevväxlingar, inget mer. Törnqvist har fått utföra ett detektivarbete för att hitta de källor hon nyttjar, främst brevväxlingar.

Biografien är kronologiskt uppbyggd och berättar sig fram genom Pus, som Vang Nyman kallades i familjekretsen, liv. Den burgna familjebakgrunden inkluderade polarforskare och tidens vurm för bland annat Grönland är uppenbar, inte minst materialiserad i kusinen Pipaluk, som hjälpte fram Vang Nyman. Genom äktenskap kom Vang Nyman att vistas tio år i Stockholm i kretsarna kring Britt G Hallqvist, Helga Henchen, Peter Weiss och Klarabohemerna. Hennes man Arne Nyman, också han konstnär, porträtterar bland annat Jarl Hemmer under en vistelse på Åland. Gemensamt för Lindgren och Vang Nyman är trassliga äktenskap.

Skillnaden mellan biografien och illustratörernas hyllning är uppbenbar. I den förra går liv före verk och i den andra är det tvärtom. Törnqvists ton är saklig, det märks särskilt i kontrast till bland annat Helga Henschens inkännande beskrivning av Pus. En fyllig och engagerande bild av ett konstnärstemperament och samtidigt en tidspräglad berättelse om den kvinnliga konstnärens livsval och villkor under 1940-talet stiger ändå fram i biografien. Törnqvist placerar bildbilagan sist, vilket är synd eftersom det gör framställningen plattare.

Ingrid Vang Nyman var inte bara den som skapade modernistiska bilder som kom att påverka flera generationer av illustratörer. Hon var också en enveten förkämpe för rättvis arvodering och upphovsrätt. Redan 1949 exponerades Vang Nymans Pippibilder stort i Stockholm kring evenemanget Barnens dag – på bussar, i skyltfönster och i stadsbilden – men frågan är om hon fick adekvat ersättning. Törnqvist reder ut de rättsliga turerna kring arvoderingen av Vang Nyman och visar också hur Astrid Lindgren satte stopp för att Vang Nymans bilder skulle göra ett segertåg i världen. Dessvärre ledde Lindgrens manöver till en sällan skådad flod av undermåliga barnboksillustrationer. Exempelvis den finska utgåvan har förvanskats Pippis leende till oigenkännlighet och också förstört linjedragningen. Astrid Lindgren som så ofta var en förkämpe för bättre villkor hade svårt för illustratörernas kamp. Hon tyckte Vang Nyman var särbehandlad med för tiden relativt höga arvoden. Vang Nyman är inte sen att munhuggas i brevform med Astrid och att kalla Sverige ett ”hundehul”. Tillsammans skulle de rest till Amerika, men av det blev inget av. Vang Nyman led hela sitt liv av psykisk sjukdom som utmynnade i självmord. Kanhända kunde hon inlemmas i det Karin Johannison omtalar som de sårade divornas skara i sin diskussion om psykisk sjukdom och kvinnors konstnärliga skapande.

I utställningskatalogen *Ingrid Vang Nyman. Pippi fra Vejen* kommer läsaren ännu tätare in på Vang Nymans konstnärskap, inte minst genom de många bilderna. Konstmuseet i Vejen innehåller nämligen den största samlingen av Vang Nymans keramik, målningar, teckningar och skisser. En stor del av samlingen har räddats ur papperskorgar av släkt och vänner. Även här tecknas Vang Nymans liv från vild och oregerlig pojkflicka till kämpande

konstnär. Bland annat lyfts Vang Nymans illustrationer i veckotidningen *Husmodern* fram. Det är fascinerande att se hur de sammanfaller med Pippi-illustrationerna och hur exempelvis blöjbytande pappor gestaltas som ett led i en diskussion om genus. Även Vang Nyman själv kommer till tals genom några texter exempelvis om barns kreativa skapande, en text som indirekt blottlägger hennes konstsyn. Slående är hur ingående hon diskuterar vikten av ändamålsenligt material i form av pensel- och papperskvaliteter. Konstkatalogen anlitar en rad experter med bland annat etnologisk bakgrund och diskuterar Vang Nymans intresse för olika kulturer i termer av ett icke-exotiserande grepp. Tvärtom är hennes bilder av barn av olika ursprung väldigt individualiserade och gestaltade jämlikt i barnets ögonhöjd. Genom sitt intresse för omvärlden blir Vang Nyman en katalysator för kunskapsförmedling. Hon var en flitig gäst i zoologiska trädgårdar och museer och hade ett vetenskapligt intresse som ger utslag i hennes bildvärldar. Katalogen visar förtjänstfullt på exakta influenser från japansk konst, bland annat då det gäller hur bilderna är beskurna.

Ingrid Vang Nyman är utan tvekan en av seklets mest inflytelserika tecknare och det är hög tid att forskningen och dokumentationen kring henne tar fart. De tre verken är ett gott startskott och fördjupar tillsammans bilden av ett av seklets viktigaste konstnärskap.

Mia Österlund

■ Till nytta, nöje och hänförelse. Om två begåvade svenska ynglingars bildningsresa i 1700-talets Europa

---

Jouni Kuurne och Märtha Norrback (utgivare):
Mikael Hisinger. Resedagbok från Europa 1783–1784. Svenska litteratursällskapet i Finland & Bokförlaget Atlantis, Borgå 2015.

Mikael Hisinger (1758–1829) var född på Fagerviks herrgård i finländska Ingå och blev löjtnant vid Kungliga Fortifikationen och senare ryttmästare och friherre. Fadern Johan Hisinger kom från en köpmansläkt i Sverige som flyttat till Finland i och med att bruksnäringen hade utvidgats dit. Han förvärvade Fagervik med dess järnbruk, vilket kom att bli betydande för plåtframställningen i hela Sverige.

Trädgårdsskötsel och jordbruk var två av Mikael Hisingers stora intressen. Landskapsparken på Fagervik är skapad med den engelska parken som modell och är unik för finska förhållanden. Parken är också inspirerad av den stora europeiska bildningsresa som Hisinger företog 1783–1784. Det är om denna resa som den dagbok som Jouni Kuurne och Märtha Norrback nu utgett handlar. Resedagboken har tidigare publicerats av Jouni Kuurne under titeln *Mikael Hisinger, Halki vanhan Euroopan. Matkapäiväkirja 1783–1784* (2012). Den svenska versionen ligger närmare originalet vars språk har uppdaterats och anpassats.

Den vackra volymen är rikt illustrerad med återgivning av gravyrer, planscher och oljemålningar. I ett inledande kapitel kallat ”Att leva med nytta och nöje. På resa i Europa under upplysningens tidevarv”, ger Jouni Kuurne information som i hög grad förhöjer läsoplevelsen av själva dagboken. Bl a presenteras den svenska bruksnäringen, Hisingers reskamrat Carl Råbergh, arkitekt och Hisingers kollega vid Kungliga Fortifikationen, begreppet europeisk bildningsresa och de stipendier som utdelades till begåvade officerare för att företa sådana. Kapitlet innehåller också en intressant del om 1700-talets bildningsideal. En del ägnas åt ämnet reselitteratur, något som utvecklades under den här tiden. Denna litteratur hade bl a som syfte att förbereda inför resan. En annan

sida av reselitteraturen var dagboken. Romantikens känslökult och individualism kom att ytterligare stimulera detta skrivande. På biblioteket på Fagervik hade Hisinger tillgång till passande litteratur inför sin resa och där fanns också böcker av upplysningsförfattare som Voltaire, Diderot och Rousseau. I förberedelserna ingick också de råd Hisinger fick av Johan Albrecht Ehrenström, upphovsman bl a till Helsingfors stadsplan. Här betonas bl a vikten av att förena nytta med nöje (ett typiskt 1700-talsideal) samt av språkkunskaper, både att skaffa sig sådana inför resan och de man får när man vistas i främmande länder. Att samla och bevara reseintryck betonas också.

I kapitlet berörs även den politiska verkligheten i det förrevolutionära Europa. Hisingers och Råberghs resrutt beskrivs samt resans syfte som egentligen var att bese fästningar i Europa. Den inleddes i juni 1783 och gick från Stockholm och norrut till Sala och Falun där bruk och gruvor besöktes. Resan fortsatte så mot Helsingborg via Norrköping och Finspångs bruk och vidare till Köpenhamn för att därifrån gå till Berlin via Hamburg. Ett halvt år tillbringades i Tyskland och därefter fortsatte man till Strasbourg och sedan längs Rhen mot Schweiz. Man gjorde också en bergsvandring till glaciärerna mellan Chamonix och Genève. Resan fortsatte sedan till Lyon och Provence och därefter via Cahors (där Hisingers farbror var borgmästare) mot Paris, vilket var resans höjdpunkt. Det är metropolerna Berlin och Paris, konstupplevelserna, arkitekturen och trädgårdarna (främst Weissenstein utanför Kassel och slottsparken i Rousseaus Ermenonville) som verkar ha gjort störst intryck. Från Paris gick resan tillbaka till Sverige via Köpenhamn. De båda kamraterna återkom till Stockholm julen 1784.

Texten i bokens huvudkapitel, "Ryttmästaren Michael Hisingers reseanteckningar från 1783–1784", är varsamt restaurerad och behåller dåtidens stavning ("skiötsel", "hwarest", "Fahlun", osv.). Det franska språkets påverkan på svenskan är ett påfallande drag. Inslaget av tekniska beskrivningar är relativt betydande. Detta samexisterar dock med drastiska och personliga kommentarer från skribentens sida. Om Danmark läser vi t ex: "Danska kiönet icke vackert. Och ännu värre klädde och chausserade; i synnerhet i hufvud och fötter nästan abominabla" (s. 115). Förundran och

eftertanke inför naturen är ett annat subjektivt drag. Om Glacière des Buissons i Schweiz står det t ex: ”Denna Glacière är den vackraste i anseende til sin rena Is. Det är någon ting, jag vet ej hvad, som injagar här uppe en så djup Respect för naturen då man vandrar å desse höga Is och Snöberg samt ser de många variationer och Winter, vår och Sommar å en gång” (s. 207), vilket vittnar både om förnuftsepokens och förromantikens påverkan. Parisbesöket, i vilket ingick besök på Versailles och i St-Denis med de franska kungagravarna, beskrivs i detalj. Parken på Ermenonville omtalas fackmannamässigt, likaså Lille med sin fästning och arkitekten Vaubans påverkan på stadsbilden. Intressant är den relativiserande verkan som den europeiska resan haft på Hisingers smak. Han konstaterar på hemvägen att han inte längre är lika imponerad av sevärdheterna i Skandinavien, eftersom han sett så mycket som var vackrare och märkvärdigare under sin resa.

I ett kapitel kallat Kommentarer ger redaktörerna förklaringar både av tidstypiska ord och av person- och ortnamn som förekommer i texten. Kapitlet Ordförklaringar ägnas dels åt facktermer från området fortifikation, dels åt det franska inslaget i Hisingers språk där ord som t ex *aimable*, *attaquera*, *prejuge*, *traversera* är vanliga. Först anges Hisingers användning av ordet, sedan den franska normalformen och därefter en förklaring på modern svenska. Bland fortifikationstermerna märks t ex *fossé* (vallgrav) och *inondera* (översvämma). I ett avslutande kapitel om textbearbetningen sägs att målet varit att följa Hisingers text i möjligaste mån och samtidigt göra framställningen läsarvänlig. Bruket av franska vid den här tiden var inte enbart en fråga om stil utan också en terminologisk nödvändighet. Vissa facktermer saknades på svenska. Om bristen på konsekvens vad gäller stavningen i texten sägs att detta inte ska ses som något inkorrekt, utan att det också var ett uttryck för en strävan efter omväxling. Den vacklande användningen av versaler och gemener är ett annat typiskt drag för tiden ifråga.

Bokens utformning är estetiskt tilltalande och den är mycket pedagogisk och informativ att läsa. Blandningen av högt och lågt och den karaktäristiska språkdräkten ger en lärorik läsupplevelse. De ålderdomliga vändningarna i språket förstärker känslan av historisk autenticitet, men texten blir aldrig svårläst. Man känner att

man reser med Hisinger ut i Europa. Boken är också ett historiskt dokument som det lämpar sig utmärkt väl att publicera just nu då Europas gränser och dynamik är under ständig diskussion.

Svante Lindberg

Medverkande

Marina Bendtsen, FD, universitetslärare i främmande språkens didaktik vid Åbo Akademi i Vasa (marina.bendtsen@abo.fi)

Leif Drambo, författare och doktor i samhällsvetenskap vid Institutet för social innovation i Stockholm (leif.drambo@isiskvalitetsinstitut.se)

Marita Hietasaari, FD, postdokforskare i litteratur vid Uleåborgs universitet (marita.hietasaari@ylivieska.fi)

Matias Kaihovi, FD, t.f. universitetslärare i nordisk historia vid Åbo Akademi (mkaihovi@abo.fi)

Svante Lindberg, docent, akademilektor i franska vid Åbo Akademi (svante.lindberg@abo.fi)

Nadja Nieminen Mänty, FM, doktorand vid barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet (nadja.nieminen.manty@buv.su.se)

Kirsti Suolinna, PD, forskar i sociologins historia (ksuolinn@abo.fi)

Mia Österlund, docent, universitetslärare i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi (mosterlu@abo.fi)